Міністерство освіти і науки України

Національний технічний університет

«Дніпровська політехніка»

Навчально – науковий інститут економіки

Фінансово-економічний факультет

Кафедра міжнародних відносин і аудиту

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

кваліфікаційної роботи ступеню бакалавра

студентки Мельниченко Еліни Андріївни

(ПІБ)

академічної групи 291-18-1

(шифр)

спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

(код і назва спеціальності)

за освітньо-професійною програмою «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

(офіційна назва)

на тему: «Роль Німеччини у європейській інтеграції»

(назва за наказом ректора)

	Прізвище, ініціали	**Оцінка**	**Підпис**
Керівник роботи	**Грушецький Б.П**		
Рецензент			
Нормоконтроль	**Грушецький Б. П.**		

Дніпро

2022

ЗАТВЕРДЖЕНО:
завідувач кафедри
міжнародних
відносин і аудиту
_____ Пашкевич М.С.
(підпис) (прізвище, ініціали)
«__» _____ ____ року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
ступеню роботи ступеню бакалавра
(бакалавра, магістра)

Студенту Мельниченко Е. А. **академічної групи** 291-18-1
(прізвище та ініціали) (шифр)

спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
(код і назва спеціальності)

за освітньо-професійною програмою «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
(офіційна назва)

на тему:

«Роль Німеччини у європейській інтеграції»

затверджену наказом ректора НТУ «Дніпровська політехніка» від _____ №_____

Розділ	Зміст	Термін
1	СТАНОВЛЕННЯ ПОЛІТИКИ НІМЕЧЧИНИ ЩОДО ЕВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	20.04.22 – 05.05.22
2	РОЛЬ НІМЕЧЧИНИ В ЕКОНОМІЧНИХ І ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ПИТАННЯХ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄС	06.05.22-22.05.22
3	РОЛЬ НІМЕЧЧИНИ У ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ І БЕЗПЕКОВИХ АСПЕКТАХ ЕВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	23.05.22-06.06.22

Завдання видано _____ Грушецький Б. П.
(підпис керівника) (прізвище, ініціали)

Дата видачі 20.04.2022 р.

Дата подання до екзаменаційної комісії 07.06.2022 р.

Прийнято до виконання _____ Мельниченко Е.А.
(підпис) (прізвище, ініціали)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка: 73 стор., 36 джерел.

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ, ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА НІМЕЧЧИНИ, ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ, ФЕДЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА НІМЕЧЧИНА, МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Предмет дослідження - Інтеграція держав Центрально-Східної Європи до ЄС і НАТО (1989-2021 рр.).

Мета роботи - здійснення аналізу розвитку політики Німеччини по відношенню до процесу європейської інтеграції, зокрема дати оцінку її сучасної ролі.

Проаналізовано участь ФРН в процесах становлення європейської інтеграції та ключові чинники, що впливали на це. Досліджено роль Німеччини у формуванні стратегічних зв'язків між європейськими державами, що відбулися під час розвитку цих процесів, виділити найістотніші з них. Розкрито європейську політику об'єднаної Німеччини в умовах формування ЄС. Визначено позицію ФРН стосовно економічних і екологічних питань європейської інтеграції. Охарактеризовано зовнішньополітичний курс Німеччини щодо інституційних реформ ЄС. Виявлено роль Німеччини в ухваленні Лісабонського договору. Сформульовано ключові підходи ФРН стосовно Спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС. Розкрито політику Німеччини щодо розширення ЄС, зокрема членства України в організації. Визначено ставлення Німеччини до подальших перспектив поглиблення європейської інтеграції.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання матеріалів і висновків роботи для прогнозування подальшої трансформації ЄС з огляду на позицію Німеччини щодо неї, а також розробки стратегії України щодо відносин з Німеччиною в контексті європейської інтеграції нашої держави.

ЗМІСТ

ВСТУП 5
РОЗДІЛ 1. СТАНОВЛЕННЯ ПОЛІТИКИ НІМЕЧЧИНИ ЩОДО ЕВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ 8
1.1. Німеччина в період становлення європейських інтеграційних процесів 8
1.2. Роль Німеччини у формуванні стратегічних взаємозв'язків між державами-членами ЄС 12
1.3. Обєднана Німеччина в умовах утворення Європейського Союзу 18
Висновки до розділу 1 24
РОЗДІЛ 2. РОЛЬ НІМЕЧЧИНИ В ЕКОНОМІЧНИХ І ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ПИТАННЯХ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄС 25
2.1. Позиція Німеччини стосовно економічних і екологічних питань в рамках європейської інтеграції 25
2.2. Зовнішньополітичний курс Німеччини стосовно інституційних трансформацій ЄС 30
2.3. Роль Німеччини в ухваленні Лісабонського договору 37
Висновки до розділу 2 43
РОЗДІЛ 3. РОЛЬ НІМЕЧЧИНИ У ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ І БЕЗПЕКОВИХ АСПЕКТАХ ЕВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ 45
3.1 Роль Німеччини у формуванні Спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС 45
3.2. Політика Німеччини стосовно розширення ЄС 51
3.3. Ставлення Німеччини до подальших перспектив поглиблення європейської інтеграції 56
Висновки до розділу 3 64
ВИСНОВКИ 66
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 69
ДОДАТОК А 73

ВСТУП

Актуальність роботи. Федеративна республіка Німеччина як одна з провідних демократій Заходу є провідним політичним гравцем у Європі і впливовим суб'єктом у світовій політиці. Розвиток і перспективи європейської інтеграції як у попередні десятиріччя, так і нині, багато у чому залежать від реального змісту зовнішньої політики саме ФРН.

Перші кроки на шляху розбудови тісної економічної співпраці країн Західної Європи на початку 50-х років відбулися завдяки активній підтримці Бонна. Глобальні перетворення кінця 1980-х – початку 1990-х років відкрили шлях Німеччині для досягнення національної єдності та зумовили кардинальні політичні зміни як всередині ФРН, так і в її геополітичному оточенні. У німецькому суспільстві почалися активні пошуки адекватних новому становищу держави концептуальних і практичних засад зовнішньої політики.

У міжнародному вимірі остаточне врегулювання «німецького питання» спричинило перегляд існуючих концепцій бачення місця та ролі об'єднаної Німеччини в Європі і в світі. Результатом такого перегляду свого місця, стало формування в ФРН європейських цінностей і «європейської ідеї». Надалі Німеччина відігравала і продовжує відігравати істотну роль у поглибленні та розширенні інтеграції на континенті, у формуванні структур і механізмів Європейського економічного співтовариства, у створенні сучасної архітектури Європейського Союзу.

Відсутність всеохоплюючого наукового дослідження участі ФРН у створенні та розвитку європейського інтеграційного об'єднання, яке б чітко розкривало роль Німеччини та її еволюції в ньому, робить це питання відкритим для дискусій та суперечок. Наявні наукові роботи та публікації зазвичай присвячені окремим напрямкам європейської політики Німеччини і тому не дозволяють зробити чітких висновків та спрогнозувати майбутній розвиток подій. Отже, актуальність даної роботи полягає у тому, що в контексті сучасних кризових явищ ЄС, важливим стає прогнозування

подальшої участі Німеччини в його інтеграційних процесах. Ступінь вивченості теми. Загалом, дану проблему в її окремих аспектах вивчали багато вітчизняних науковців, серед яких: Кондратюк С.В., Копійка В.В, Кривонос Р., Кудряченко А. І., Мартинов А. Ю., Рудько С. О., Шинкаренко Т.І. Серед зарубіжних: Н. Арбатова, Н. Гельвіг, С. Гюнтер, С. Дулліен, І. Кемпе, Г. Коль, Й. Краузе, М. Мертес, Н. Павлов, С. Погорельская, Н. Райт, М. Сідді.

В рамках об'єму даної роботи неможливо дати всеохоплюючу характеристику процесам, що зумовлювали та впливали на участь Німеччини у становленні та розвитку ЄС. З огляду на це, за мету даної роботи поставлено здійснити аналіз розвитку політики Німеччини по відношенню до процесу європейської інтеграції, зокрема дати оцінку її сучасної ролі.

Виходячи з прагнення досягнути мети даної роботи, було поставлено наступні завдання:

1. Проаналізувати участь ФРН в процесах становлення європейської інтеграції та ключові чинники, що впливали на це.

2. Дослідити роль Німеччини у формуванні стратегічних зв'язків між європейськими державами, що відбулися під час розвитку цих процесів, виділити найістотніші з них.

3. Розкрити європейську політику об'єднаної Німеччини в умовах формування ЄС.

4. Визначити позицію ФРН стосовно економічних і екологічних питань європейської інтеграції.

5. Охарактеризувати зовнішньополітичний курс Німеччини щодо інституційних реформ ЄС.

6. Виявити роль Німеччини в ухваленні Лісабонського договору.

7. Сформулювати ключові підходи ФРН стосовно Спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС.

8. Розкрити політику Німеччини щодо розширення ЄС, зокрема членства України в організації.

9. Визначити ставлення Німеччини до подальших перспектив поглиблення європейської інтеграції.

Отже, об’єктом даної роботи виступає історія розвитку Європейського Союзу за участі Німеччини протягом зазначеного періоду. Предметом є участь ФРН у процесах європейської інтеграції.

Методологія дослідження. При підготовці даного дослідження нами використовували поєднання історичного та системно-структурного методу, а також метод аналізу та синтезу, прогнозування. За допомогою методу аналізу і синтезу ми змогли виділити найголовнішу інформацію з використаних джерел та зробити висновки. Системний метод допоміг розглянути європейську інтеграцію як сукупність різних взаємопов’язаних процесів та виділити участь Німеччини у найважливіших з них.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання матеріалів і висновків роботи для прогнозування подальшої трансформації ЄС з огляду на позицію Німеччини щодо неї, а також розробки стратегії України щодо відносин з Німеччиною в контексті європейської інтеграції нашої держави.

РОЗДІЛ 1. СТАНОВЛЕННЯ ПОЛІТИКИ НІМЕЧЧИНИ ЩОДО ЕВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

1.1. Німеччина в період становлення європейських інтеграційних процесів

У першій половині XX ст. Європа двічі ставала епіцентром світових конфліктів, у які лише на цьому континенті були втягнуті 30 держав. Європа завершила Другу світову війну знекровленою, втративши, за деякими оцінками, до 50 млн осіб загиблими і померлими. У 1945р. виробництво промислової продукції в країнах Західної Європи становило 50% від рівня 1939 р., сільськогосподарської продукції – одну третину. Була зруйнована транспортна інфраструктура. У катастрофічному стані перебували фінанси європейських держав: державний борг воюючих сторін зріс у цілому втроє – вчетверо, у Німеччині – в 10 разів. Постачання за ленд-лізом створило значну заборгованість західноєвропейських країн перед США, катастрофічно не вистачало золотовалютних резервів, були зруйновані обміні курси. Ситуація ускладнювалася припливом біженців (близько 10 млн. лише переміщених німців), масовим безробіттям, ризиком епідемічних захворювань, демографічними проблемами. Європу сколихнула хвиля політичних криз: поразка тимчасових режимів у Франції, зміна політичного ладу в Італії, яка стала республікою після референдуму 1946 р., активізація комуністичного руху в Східній Європі під протекцією радянської армії, громадянська війна в Греції та ін. За роки війни посилилася дестабілізація в європейських колоніях. Розгорнулися національно-визвольні рухи в Індії, Індонезії, Індокитаї, Магрибі. Значно ослабли позиції європейських держав у світовій політиці та економіці. Полюс економічної, фінансової, військової могутності перемістився до Північної Америки, а Європу розчленували армії держав-переможниць – США і СРСР, зокрема Німеччина опинилася поділеною спочатку на 4 зони окупації, а потім на 2, що протрималися аж 40 років.

Першорядним для європейців стало завдання пошуку шляхів

відновлення економіки і формування системи безпеки на континенті. Необхідно було знайти відповіді на складні запитання: як запобігти міжнаціональним і міжнародним конфліктам у Європі; замінити воєнні методи розв'язання міжнародних суперечностей правовим арбітражем; захистити демократію і ринкову економіку; розв'язати німецьку проблему тощо.

За таких умов в Європі знову, як і після Першої світової війни, стають популярними гасла об'єднання. Передусім активізуються прихильники європейського федералізму. Керівники європейського руху Опору висловлювали бажання будувати нову Європу в межах федеративного союзу, який мав покласти край «анархії» суверенних держав. Саме федеративна Європа мала запобігти воєнним конфліктам, забезпечити економічну реконструкцію континенту, захист демократичних інститутів, вирішення територіальних проблем і долі Німеччини. Прихильники європейської інтеграції нерідко розглядали об'єднану Європу як альтернативну «третю силу» капіталістичним США, з одного боку, і комуністичному СРСР, з іншого. Ідея «об'єднаної Європи» знаходила підтримку як серед підприємців, зацікавлених в утворенні великих континентальних ринків, так і серед представників демократичних сил (християнсько-демократичні партії Франції, Німеччини, Італії, Бельгії та Австрії), соціалістів (Комітет підтримки соціалістичних Сполучених Штатів Європи, який у 1949 р. трансформувався у Соціалістичний рух за Сполучені Штати Європи), лібералів (Європейська ліга економічного співробітництва). Не залишалися пасивними до ідеї об'єднаної Європи представники християнських церков. Популярність ідеї «об'єднання» набула втілення у формуванні нових європейських рухів, найбільш резонансним серед яких був заклик до єдності видатного британського державного діяча В.Черчілля. Черчілль закликав європейців покінчити з націоналістичною ворожнечею, насамперед із франко-німецьким антагонізмом, і створити на континенті щось на зразок Сполучених Штатів Європи, де Німеччині буде відведене рівноправне з іншими країнами місце. [23]

Попри широку популярність ідеї об'єднаної Європи, сама можливість досягнення солідарності між європейськими державами, для яких пріоритетним залишався захист власних інтересів, здавалася вкрай проблематичною. Нідерланди і Данія віддавали превагу ООН, інші – були прихильниками регіональної інтеграції, яка б відповідала комбінації тих чи інших сил. Навіть серед прихильників європейського співробітництва не було єдиних поглядів на шляхи реконструкції континенту. З чого починати європейське будівництво? З політичного об'єднання і спільних інституцій, як пропонували теоретики федералізму, або з економіки, як вимагали більш прагматичні прихильники функціоналістської концепції інтеграції? Яким має бути Європейський Союз: федерацією, що обмежує суверенітет держав наднаціональним керівництвом чи конфедеративним союзом держав, у якому б зберігався державний суверенітет? Яким буде місце «малих держав» відносно великих? Вирішення всіх цих питань прискорила «холодна війна», яка прискорила початок європейської консолідації. Виступаючи з промовою 15 березня 1946 р. у Фултоні, Черчілль заявив, що для відвернення радянської загрози необхідна європейська єдність, «від якої не може бути назавжди відсторонена жодна держава». Більш конкретним кроком до зближення країн Західної Європи було проголошення доктрини Трумена та «плану Маршалла», що прискорило їх уніфікацію задля збереження геополітичної рівноваги.[13, с.22-24] Після провалу французьких спроб консолідувати Європу під франко-британським керівництвом або в союзі з Бенілюксом ідея «західного союзу» трансформувалася в план «атлантичного співробітництва», який отримав визнання у Франції, Італії та Бельгії. Водночас у Західній Німеччині Християнсько-демократичний союз і Конрад Аденауер обстоювали ідею західноєвропейської федерації навколо франко-німецького ядра і на базі економічної інтеграції з метою прориву німецької ізоляції. Як відомо, ця ідея таки була практично реалізована, але значно пізніше. На той час, Німеччина була не в праві і не в силах диктувати свою волю. Тим не менш, її західні сусіди не мали на меті повне послаблення цієї країни і позбавлення її права

голосу при вирішенні спільних для Європи питань. Навпаки, «план Маршалла» допоміг Західній Німеччині відродити її економіку та налагодити тісні зв'язки з європейськими партнерами, зокрема як учасниці цього проекту Західній Німеччині було надано право брати участь в діяльності Європейської організації економічного співробітництва (ЄОЕС). До речі, саме ЄОЕС стала першою європейською організацією, що відкрила шлях до майбутніх автономних ініціатив європейців. В 1960 р. ЄОЕС було трансформовано в Організацію економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), до якої приєдналися також США і Канада.

Події 1947-1948 рр., які визначалися загостренням конфронтації між СРСР і західними державами та активізацією масових повстань, страйків, протестів, змусили західноєвропейські держави шукати нову систему союзництва. 17 березня 1948 р. у Брюсселі Велика Британія, Франція та країни Бенілюксу підписали Договір про економічне, соціальне і культурне співробітництво та колективну самооборону терміном на 50 років. Брюссельський договір визначив зобов'язання щодо спільних дій його сторін на випадок виникнення війни в Європі й втягнення у неї хоча б одного з них. Взяття таких зобов'язань фактично означало створення в Європі військового угруповання – Західного союзу.

Брюссельський договір став лише підготовчим етапом створення в 1949р. Організації Північноатлантичного договору. З появою НАТО Західний союз на деякий час втратив самостійне значення, й у 1954р. після провалу планів створення Європейського оборонного співтовариства трансформувався у Західноєвропейський союз. Унаслідок протидії Великої Британії виявилися невдалими також спроби економічного і митного об'єднання в межах Західного союзу.[13, с. 24-30]

Західний союз врешті-решт не врятував Європу від уявної радянської загрози. Аналізи співвідношення сил свідчили про нездатність західноєвропейських держав самостійно протидіяти Радянському Союзу. За цих умов стала популярною ідея створення спільної оборонної системи

держав, які підписали Брюссельський пакт, та Сполучених Штатів. Із підписанням 4 квітня 1949 р. у Вашингтоні Північноатлантичного договору, Америка залучалась до оборони Європи, на яку поширювалась американська «ядерна парасолька». Радянський союз відповів створенням Ради економічної взаємодопомоги (РЕВ) в січні 1949 р. і укладанням у 1955 р. Варшавського договору. Відтак, Європа виявлялася розколотою на дві сфери впливу, що безумовно мало позитивний вплив на досягнення європейського порозуміння та прискорило початок європейської інтеграції.

1.2. Роль Німеччини у формуванні стратегічних взаємозв'язків між державами-членами ЄС

Як вже було зазначено, після нищівної поразки Німеччина була розділена на чотири окупаційні зони: американську, британську, французьку і радянську. За рішенням Потсдамської конференції передбачалося цілковито демілітаризувати Німеччину, провести заходи з її денацифікації та докласти зусиль для демократизації і децентралізації окупованої країни. Були також прийняті рішення щодо стягнення значних обсягів репарацій та задоволення територіальних претензій, згідно з якими Німеччина втратила майже чверть території, яку вона займала до 1936 року. Наростаючі суперечки як в самих ворогуючих блоках так і між ними закріпило розкол Німеччини, внаслідок чого у 1949 р. постало дві німецькі держави - Федеративна Республіка Німеччина і Німецька Демократична Республіка.

Зрозуміло, що, опинившись в моральній катастрофі, німці деякий час не мали жодних ідей та планів щодо подальшого розвитку розколотої Німеччини та її участі в інтеграційних процесах. В цих умовах визначальну роль відіграла постать першого федерального канцлера Конрада Аденауера, який мав величезний політичний досвід, набутий протягом тривалої роботи на посаді бургомістра міста Кельн та президента Прусської державної ради (1920-1933). Авторитетний політик, католик та федераліст, який не скомпрометував себе співпрацею із гітлерівцями, він ідеально вписувався у велику стратегію

американців, які зробили ставку на розкол Німеччини. Серед його численних заслуг, варто виділити те, що він розробив та неухильно втілював у життя концепцію демократичного розвитку молодої держави із зовнішньополітичною орієнтацією на Захід. Саме повернення Німеччини на Захід багато в чому вплинуло на подальший розвиток конфронтації між двома полюсами та зумовило сьогоднішні лідерські позиції країни в ЄС. Суть зовнішньополітичної концепції Аденауера полягала в тому, що ФРН слід відмовитися від політики балансу між Сходом і Заходом, що було характерним для прусської політичної традиції ще з часів Французької революції і особливо за канцлера Бісмарка. Ще в період життя Аденауера вже починають укорінюватися федералістські та європейські традиції, які зрештою призвели до обрання канцлером прозахідної політики, яка мала убезпечити німців від «жаху коаліцій», надати їм чітку і зрозумілу перспективу розвитку та створити необхідні умови для мирного возз'єднання Німеччини в майбутньому. Пам'ятаючи гіркий досвід Веймарської республіки, Конрад Аденауер намагався не допустити повернення націоналістичного минулого. З цією метою він спрямував зовнішню політику Західної Німеччини на розбудову довірливих, партнерських відносин із Заходом і всебічну інтеграцію в його структури співробітництва.

Також у свідомості західних німців успішний розвиток європейської інтеграції асоціювався з перспективою розв'язання «німецького питання». Так передбачалося вирішити і проблему національної ідентичності громадян Західної Німеччини. В ході інтеграції країни до європейських структур європейська самосвідомість мала замінити національну , і тим самим сприяти здобуттю достатнього рівня довіри європейських сусідів, а також розбудові середовища безпеки і стабільності на континенті.

Така політика також передбачала недопущення укладання сепаратних договорів з Радянським Союзом, що на переконання Аденауера, мало в довгостроковій перспективі призвести до виснаження соціалістичної системи

в конкурентній боротьбі за капіталістичним світом і змусити СРСР піти на поступки щодо Східної Німеччини.[2, с.243-256]

Протягом канцлерства Конрада Аденауера і під впливом його ідей, в зовнішній політиці ФРН сформувалися дві домінуючі взаємопов'язані тенденції – співпраця із Заходом та конфронтація зі Сходом. Саме вони зумовили появу двох концепцій, що започаткували зовнішньополітичну традицію Бонна. Перша сповідувала «подвійне включення як у процеси європейської інтеграції, так і в атлантичну спільноту». У випадку конфлікту між європейською та атлантичною політикою у сфері безпеки вона передбачала формулу «in dubio pro Amerika» (якщо є сумніви, то підтримуй Америку), згідно з якою у важливих питаннях стратегічного значення керівництво ФРН віддавало пріоритет США. Аденауер вважав важливою американську присутність у Європі й доклав багато зусиль для того, щоб заручитися підтримкою американців усередині західної окупаційної зони.

У післявоєнні роки відносини ФРН і США, однією з двох головних опор «подвійного включення», реалізувалися за двома взаємопов'язаними напрямами: постійний двосторонній діалог з Вашингтоном і співпраця в рамках загальної політики Північноатлантичного альянсу щодо стримування «радянської загрози». Паралельно відбувався процес формування європейських співтовариств (ЄЕС, Євратом), який набув документального закріплення в результаті підписання Римських договорів 1957 р.

Друга концепція з часом зазнавала поступових змін. Після встановлення дипломатичних відносин з СРСР у 1955 р. радикальна орієнтація на підтримку міжблокового протистояння трансформувалося в «Доктрину Хальштейна». Мова йшла про те, що тільки ФРН визнавалася єдиною легітимною німецькою державою, що представляла інтереси і волю усіх німців. Відповідно керівництво Західної Німеччини зобов'язувалося не підтримувати дипломатичних відносин з тими країнами, що визнавали НДР. Виняток було зроблено тільки для Радянського Союзу як великої держави-переможниці. що згідно з рішеннями антигітлерівської коаліції здійснювала права і

відповідальність щодо Німеччини.

Окрім наведених вище концепцій, зовнішню політику молодої Західнонімецької держави визначали чинники, зумовлені як особливостями ялтинсько-потсдамської системи міжнародних відносин, що склалася за результатами Другої світової війни, так і внутрішньополітичним розвитком.

По-перше, скасування західними державами окупаційного режиму ФРН в 1955 р. не означало відміну її обмеженого суверенітету, адже союзники зберігали свої права та відповідальність за «Німеччину і Берлін в цілому», військові контингенти, контроль за виробництвом озброєнь тощо. Такий статус «неповної держави» майже повністю ізолював західнонімецьке керівництво від процесу прийняття рішень з більш широких питань безпеки і геополітики, що їх доводилося вирішувати великим державам.

По-друге, конституційні норми, які забороняли використовувати бундесвер за межами країни, обмежували участь ФРН у НАТО лише функціями самооборони в структурі альянсу.

По-третє, існування в німецькому суспільстві стійкої традиції історичної відповідальності за скоєні нацистами злочини змушувало уряди ФРН дуже обережно висловлюватись про роль країни в світовій і європейській традиції. Тому в післявоєнні роки Західна Німеччина більше «збирала плоди», ніж виступала фактором створення цієї безпеки і стабільності. Відповідно в західнонімецького керівництва не розвивалися глобальні погляди на інтереси безпеки, адже канцлери та міністри закордонних справ Боннської республіки ніколи не належали до головних дійових осіб міжнародної політики. В умовах системного протистояння вони вдалися до стратегії «пристосування», що стала основною рисою зовнішньополітичного стилю федеральних урядів після 1949р. У роки «холодної війни» політиці «пристосування» не було альтернатив, оскільки беззастережна прозахідна орієнтація ФРН мала гарантувати безпеку сусідів від «німецької загрози». Ця політика полягала в тому, щоб поступово збільшувати свою компетенцію і співучасть у прийнятті рішень щодо важливих питань трансатлантичних відносин та європейської

інтеграції.[20, с.45-50] У відносинах із західними союзниками канцлер намагався розвивати довірливі взаємини і на їх основі, крок за кроком розширювати права ФРН на участь у міжнародній політиці та її політичний вплив в Європі. Результатом такої обережної політики стали укладання Петерсберзької угоди, членство в ГАТТ, вступ до Європейського об'єднання вугілля та сталі. В липні 1951 року Велика Британія, Франція і Сполучені Штати Америки проголосили про припинення стану війни з ФРН. У 1955 році Західна Німеччина як рівноправний член увійшла до Північноатлантичного союзу – НАТО. Це був особистий тріумф політики Аденауера.

Послідовна трансатлантична політика дала змогу керівництву ФРН вивести відносини з Вашингтоном на рівень партнерства, завдяки чому Бонн перетворився на найважливішого американського союзника в Європі. Це разом із високим авторитетом і вагою ФРН у ЄЕС стало визначальним чинником підтримки з боку США, Франції та Великої Британії Договору про остаточне врегулювання щодо Німеччини та процесу об'єднання двох німецьких держав у 1990 р.

Крім того, перший канцлер ФРН в рамках «подвійного включення» вирішив доповнити беззастережну орієнтацію на США у сфері безпеки активним франко-німецьким співробітництвом, що відобразилося в підписаному в 1963 р. Єлісейському договорі про співпрацю. Досягнуте цим договором порозуміння з Францією, також ряд інших чинників завершили концептуальне наповнення європейської політики Федеративної Республіки Німеччини в рамах стратегії входження до структур Заходу. Відтоді і до сьогодні її інтеграційна політика розвивається «через посередництво і баланс між атлантичною і західноєвропейською складовими».

Не зважаючи на те, що в цілому для періоду 1960-1980 рр. характерне послаблення темпів європейської інтеграції аж до повної стагнації, можна сказати, що Німеччина протягом цього періоду неухильно підтримувала курс на поглиблення європейського співробітництва та розвиток дружніх відносин з країнами континенту. Стабільність та послідовність зовнішньополітичного

курсу Німеччини після завершення «епохи Аденауера» (1949 - 1963) забезпечували його послідовники, що також були представниками ХДС – Людвіг Ерхард (1963 - 1966) та Курт-Георг Кізінгер (1966 – 1969). Вони продовжували політику «балансування» між Сходом і Заходом, започатковану їхнім видатним попередником, та робили спроби зменшення суперечностей між двома полюсами. Відповідно, ними проводилася політика поліпшення відносин із деякими східноєвропейськими країнами, результатом чого стало досягнення певного ступеню «розрядки в Європі».

Не в останню чергу це була відповідь на нову зовнішньополітичну лінію, яку проводила опозиційна по відношенню до ХДС – СДПН, що врешті-решт прийшла до влади у 1969р. та продовжила практичну реалізацію політики «розрядки». Офіційно не відмовляючись від доктрини Хальштейна , новий уряд Віллі Брандта (1969 - 1974) значно розширив рамки для зовнішньополітичної діяльності Бонна на міжнародній арені. Головним чином, це відбулося за рахунок підписання договорів з країнами соціалістичного табору, відмови Бонна від претензій на території, втрачені Німеччиною після поразки у Другій світовій війні, розширення контактів з СРСР, а також започаткування німецько-німецького діалогу. Показником успішності політики Брандта стало не тільки міжнародне визнання політики Німеччини на підтримку миру та значне зростання авторитету західнонімецького керівництва , але й присудження канцлеру Нобелівської премії миру у 1972 р.

Надалі продовження політики Віллі Брандта здійснювалося його колегою по СДПН – Гельмутом Шмідтом, який зайняв посаду канцлера у 1974р. В рамках вже традиційної «східної політики» та політики «подвійного включення» уряд Г.Шмідта вів активну дипломатію в ООН та в країнах, що розвиваються. За керівництва нового канцлера посилилася й франко-німецька співпраця. В рамках численних дво- і багатосторонніх зустрічей, нарад і консультацій розв’язувалися питання розширення Співтовариства, єдиної внутрішньої валюти та створення спільного фонду для функціонування

валютної системи. Варто зазначити, що у двосторонніх відносинах керівництво ФРН свідомо визнавало лідерство французьких колег, що пояснювалося суто прагматичними міркуваннями. Так тогочасна західнонімецька політична еліта намагалася підштовхнути партнера до участі в регіональному співробітництві із збереженням інтегрованої структури НАТО. Крім того, озвучені Францією німецькі ініціативи краще сприймалися в країнах Західної Європи, оскільки засвідчували конструктивність багатостороннього підходу ФРН. Така політика давала змогу запобігти негативним наслідкам посилення ролі Західної Німеччини на міжнародній арені.

Така координація зусиль урядів ФРН та Франції протягом 60-70-х років дала у сфері європейської інтеграції свої результати. У ряді міжнародних організацій в рамках багатьох переговорів і нарад, уряди обох країн займали спільну позицію, навіть незважаючи на існуючі розбіжності між собою. Тим не менш, в рамках ЄЕС країни зберігали свою «індивідуальність» по окремих питаннях, що часто призводило до ускладнення розробки спільної позиції як з багатьох міжнародних проблем, так і в питаннях поглиблення інтеграції.

В цілому, хоча послідовний проєвропейський курс Німеччини, спрямований на досягнення «розрядки» та миру, й не забезпечив вирішення всіх проблем, що стояли перед країною, проте він сприяв формуванню її якісно нового іміджу та закладав концептуальні основи для майбутньої інтеграційної політики ФРН.

1.3. Обєднана Німеччина в умовах утворення Європейського Союзу

В результаті розпаду коаліції СДПН та ВДП у жовтні 1982 року, до влади прийшла нова консервативно-ліберальна коаліція на чолі з Гельмутом Колем. Розглядаючи 16-річний термін його перебування на посаді канцлера варто виділити два періоди, за якими слід проводити подальший розгляд європейської політики ФРН: до об’єднання Німеччини (1982 - 1990) та після нього (1990-1998).

Аналіз політики Гельмута Коля показує, що вона продовжувала розвиватися в рамках зовнішньополітичної традиції «подвійного включення», започаткованої ще Конрадом Аденауером. Канцлер Коль не тільки усвідомлював себе «онуком Аденауера», а й насправді був ним, адже він самого початку свого життя він ішов слідами старого. Він повністю сприйняв концепцію Аденауера, нічого в ній не змінив і жодного разу не піддав сумнівам.

Як і його попередники, Г.Коль продовжував розвивати франко-німецьке співробітництво як центральну ланку європейської політики ФРН. Саме вісь Бонн-Париж вважалася «мотором» розвитку європейської інтеграції в напрямі створення «дієздатної та єдиної Європи», і в майбутньому мала стати «політичним ядром» Європейського Союзу, що розвивається. В рамках тісного співробітництва Міттерана і Коля у 1982 році було започатковано механізм консультацій з питань безпеки та воєнно-політичних проблем, який пізніше трансформувався у створення спеціалізованої Комісії з питань оборони та безпеки. Паралельно західнонімецький уряд робив спроби розширити співробітництво по оборонній політиці з іншими країнами ЄЕС, але ці спроби зазнали поразки, і, як наслідок, питання спільної оборонної політики не було включено до Єдиного європейського акту. За таких умов уряд Коля активізував військове співробітництво в рамках Західноєвропейського Союзу, намагаючись залучити нові європейські держави до воєнно-політичної інтеграції та співпраці з НАТО. Значним досягненням двосторонніх відносин Франції і ФРН стало підписання 22 січня 1988 року двох протоколів до Єлисейського договору, якими започатковувалася Фінансова й Економічна Рада обох держав, а також Рада з без пекових і оборонних питань. Тим не менш, продовжуючи спільні дії щодо розбудови Європи, мотиви і цілі країн були різні, а бачення майбутнього інституціонального облаштування союзу взагалі були полярно протилежними.

В рамках західноєвропейської політики Коля варто виділити його зусилля на прискорення політичного єднання країн Співтовариства.

Результатом цих зусиль став договір тогочасних міністрів закордонних справ Італії і ФРН - Е.Коломба і Г.-Д.Геншера - «Договір Європейського співтовариства щодо перетворення його в Європейський союз». Підтримка цього проекту Францією дала змогу досягти схвалення проекту й іншими країнами ЄЕС та розпочати його практичну реалізацію. Практичні дії щодо реалізації цього проекту під час канцлерства Коля включають створення Особливого комітету з питань інститутів ЄЕС (1984), підписання Єдиного європейського акту в Люксембурзі (1986) щодо розширення компетенції та зміцнення інститутів ЄС, поглиблення процесів економічної інтеграції та залучення нових південно-європейських країн до співпраці з союзом. Вже через місяць після приходу до влади правляча коаліція проголосувала в Бундестазі за доозброєння, тим самим підтвердивши надійність і свою прихильність до західного союзу.

Підводячи підсумок західноєвропейській політиці Коля, варто зазначити що за період з 1982 по 1990 року до об'єднання Німеччини, канцлер не тільки посприяв встановленню рівноправного статусу ФРН в німецького-французькому тандемі, але й посилив політичну роль Німеччини на європейській арені, перетворивши її на «локомотив» західноєвропейської інтеграції та надійного міжнародного партнера. Здобутий авторитет та вплив надалі, в умовах глобальних змін, було конвертовано в об'єднання ФРН та НДР.

В контексті окреслення історії інтеграційної політики Німеччини, не можна не виділити того впливу, якого вона зазнала після об'єднання ФРН і НДР. Вирішення «німецького питання» можна цілком вважати заслугою Коля, який не тільки зумів використати тогочасні міжнародні обставини на свою користь, але й вдало розіграв «інтеграційну карту» у процесі німецького єднання, тим самим ще більше посиливши свій вплив на європейські події. Не запиняючись на самому процесі об'єднання, виділимо лише найважливіші аспекти.

По-перше, передбачаючи майбутню недовіру до об'єднаної Німеччини, канцлер від самого початку наголошував на необхідності вирішення цього питання в рамках ЄЕС і, відповідно, намагався залучити в процес переговорів щодо німецького питання представників великих держав. Така тактика дала змогу канцлерові здобути прихильність чотирьох провідних держав Європи і залучити на свій бік тодішнього Президента Єврокомісії Ж.Делора, що стало вирішальним для переговорного процесу.

По-друге, Колю вдалося схилити Францію на свій бік, яка була головним європейським опонентом канцлера щодо питання німецького об'єднання. Після невдалих спроб президента Франції Міттерана об'єднати Великобританію, США та СРСР задля протистояння вирішенню німецького питання, французький лідер вирішив висунути Гельмуту Колю ультиматум. Міттеран погоджувався на об'єднання Німеччини тільки в обмін на згоду німців створити валютний союз, який тоді ще не був в інтересах Німеччини. Розуміючи делікатність ситуації, в якій він опинився, Коль запропонував доповнити валютний союз оформленням політичного союзу, що згодом знайшло своє відображення в Маастрихтській угоді1992 року. Таким чином, можна говорити про блискучий успіх німецьких керівників, які змогли подолати національний розкол та довели свою здатність вирішувати складні міжнародні проблеми. Відтепер, об'єднана Німеччина стала по-новому визначати свої інтереси та відповідно коригувати існуючі концептуальні основи європейської політики.

Аналіз суспільно-політичного розвитку ФРН після її об'єднання свідчить, що значний процес трансформації та адаптації в 90-х роках до нового становища країни в світі відбувався за такими основними напрямами:

- визначення національних інтересів і концептуальних основ зовнішньополітичного курсу об'єднаної Німеччини;
- «нормалізація» зовнішньої політики, що полягала у ліквідації деяких характеристик «обмеженого суверенітету», притаманних післявоєнному

розвитку ФРН, та активізації участі німецького бундесверу у воєнних акціях НАТО і в рамках ООН поза межами зон відповідальності альянсу;

- розбудова «єдиної і сильної» Європи.

Відповідно до першого напряму, урядом Німеччини було визначено такі центральні інтереси:

1. Забезпечення недоторканості території, добробуту і безпеки громадян.
2. Інтеграція разом з європейськими демократіями в Європейський Союз.
3. Трансатлантичний союз із США.
4. Залучення на основі партнерства східних сусідів до західних структур і створення нової всеохоплюючої безпеки.
5. Всеосяжна повага до міжнародного права і прав людини, а також світовий економічний порядок, що базується на ринкових правилах. У контексті європейської політики головними пріоритетами уже єдиної Німеччини фактично залишалися константні зовнішньополітичні пріоритети старої:

- поглиблення інтеграції через розбудову спільної зовнішньої політики та політики безпеки, а також європейської безпекової і оборонної ідентичності;
- розбудова і розвиток ЗЄС як оборонного компонента ЄС і європейського крила НАТО;
- створення політичного союзу Європи паралельно із економічною і валютною уніфікацією.

В рамках цього напряму, важливою подією стало підписання німецьким урядом Маастрихтського договору 1992 р., що фактично увібрав у себе вищезгадані положення та розпочав новий етап європейської інтеграції. Тим не менш, протягом наступних 7 років процеси політичної і економічної інтеграції відбувалися далеко на паралельно. Це перш за все пояснюється цілою низкою внутрішніх проблем в Німеччині, які зменшили її можливості активної участі, зокрема в фінансуванні європейських проектів. Поряд з цим

відбувався спад суспільної підтримки інтеграції, що врешті-решт змусив уряд Коля проголосити нову більш обережну і прагматичну програму єднання Європи 23 листопада 1994 р.

В рамках нової програми було розпочато дії щодо переходу до єдиної валюти – євро. Було погоджено створення Європейської системи центральних банків, що мала складатися із національних центральних банків, та створення незалежного Європейського центрального банку.

Другим після ЄВС стратегічним напрямом європейської політики уряду Коля стала активна підтримка розширення ЄС на Схід. У рамках підтримки цього процесу були вжито дій по налагодженню широкої економічної співпраці із східноєвропейськими державами та наданню їм значної допомоги в проведенні політичних і економічних реформ. Федеральним урядом було розроблено концепцію консультації (TRANSFORM-Konzept), спрямовану на розбудову демократії в країнах Центральної та Східної Європи. У цьому зв'язку історичне значення мала зустріч глав держав та міністрів закордонних справ 21 країни ЦСЄ та ЄС, що відбулася 10 грудня 1994 року в Гессені. Протягом цього форуму було схвалено стратегію підготовки країн Центральної та Східної Європи до членства у ЄС. Наступним кроком стала зустріч в Люксембурзі наприкінці 1997 р. керівників п'ятнадцяти країн-членів, що вирішили запросити шість держав ЦСЄ (Польща, Чеська Республіка, Угорщина, Словенія, Естонія, Кіпр) узяти участь у переговорах щодо їхнього вступу до ЄС. Паралельно Болгарія, Румунія, Латвія, Литва та Словаччина теж мали якнайшвидше наблизитися до європейської спільноти.

Гельмут Коль вважав, що завдяки рішенню в Люксембурзі зміниться насамперед розташування ФРН у межах Союзу, оскільки «східний кордон Німеччини не буде більше зовнішнім кордоном Європейського Союзу. Німеччина опиниться в центрі ЄС, оточена партнерами і друзями». Активно підтримуючи розширення ЄС на країни ЦСЄ Коль не мав чіткого плану його реалізації, особливо у розв'язанні фінансових і організаційних передумов для їх прийняття. Цей фактор, а також те, що розширення ЄС прирікало Німеччину

на зростання їх внесків до ЄС та погіршення власного соціально-економічного становища, зумовили поразку Коля та його політичної сили (ХДС) на користь СДПН на чергових виборах у 1998 році.

Висновки до розділу 1

Ключовою складовою зовнішньополітичного курсу Німеччини з 1950-х рр. є «європейська політика», під якою розуміється політика ФРН щодо розширення та поглиблення європейської інтеграції. Це також узгоджується із зовнішньополітичною традицією, розглянутою в першому розділі, згідно з якою німці під «європейською політикою» розуміють саме німецьку політику щодо розбудови, функціонування і розширення Європейського Союзу.

Зазначимо, що європейська стратегія ФРН до 1990 року мала на меті досягти об'єднання країни, використовуючи при цьому європейські важелі, а після 1990 і до 1998 року головною мето ФРН було політичне єднання Європи із паралельним розширенням його на Схід та запровадження єдиного економічного та валютного союзу. Просування одночасно цих двох напрямів породжувало концептуальні суперечності в німецькій європейській політиці та сприяло наростанню кризових явищ в суспільстві країни. Разом з тим, наприкінці XX століття Німеччина, витримавши іспит на демократичну національну державу та засвоївши уроки історії, постала як авторитетний і надійний гравець міжнародних відносин та як локомотив Європи, який ставить європейські інтереси вище за національні, нерідко на шкоду самій собі.

На основі проведеного аналізу, можна впевнено стверджувати, що участь Німеччини у цих процесах ще з 1950-х років, з початку розбудови ЕЄС, становили головний пріоритет. В результаті свого об'єднання, Німеччина докорінно змінила свою роль в Європі і в світі й еволюціонувала до статусу європейського лідера. Її активність по даному напрямку завжди була дуже високою, зокрема ідея Шенгенської угоди бере свій початок від двосторонньої німецько-французької ініціативи.

РОЗДІЛ 2. РОЛЬ НІМЕЧЧИНИ В ЕКОНОМІЧНИХ І ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ПИТАННЯХ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄС

2.1. Позиція Німеччини стосовно економічних і екологічних питань в рамках європейської інтеграції

Стратегія європейської політики ФРН із приходом до влади німецьких соціал-демократів на чолі з канцлером Герхардом Шредером та міністром закордонних справ Йозефом Фішером знайшла своє відображення в коаліційній угоді, підписаній 20 жовтня 1998 року. В угоді проголошувалося, що Європейський Союз продовжує займати центральне значення в німецькій зовнішній політиці, та новий уряд продовжуватиме розвивати основні лінії попереднього уряду. Незабаром, акцент на послідовності зовнішньополітичного курсу в рамках європейської політики став запорукою нової свободи дій німецького уряду та реалізації цієї свободи для просування власних національних інтересів.

Нововведенням порівняно з попередниками стало спільне прагнення соціал-демократів і «зелених» розвивати соціально-політичні й екологічні аспекти європейської інтеграції. Перш за все, уряд Шредера намагався завершити формування Економічного і валютного союзу, який почав функціонувати з 1 січня 1999 р. З метою більшої координації економічної, фінансової та податкової політики ЄС новий канцлер підтримав ідею створення Єврозони в рамках Європейського валютного союзу. Участь у Єврозоні обіцяло ФРН ряд серйозних економічних переваг: забезпечення економічного зростання та зайнятості, збільшення конкурентоспроможності внутрішнього ринку, скорочення транзакційних та адміністративних витрат. Введення єдиної європейської валюти - євро - сприяло формуванню сприятливого середовища для реалізації конкурентних переваг Німеччини. Збіг вигідних німцям макроекономічних та інституціональних факторів призвів до того, що економіка ФРН отримала можливість розвиватися за рахунок економік інших країн, у тому числі і країн-лідерів - Великобританії та

Італії. Німецькі концерни здійснили новий виток експансії на території країн-конкурентів, головним засобом якої стали поглинання найбільших іноземних компаній. У той час як експорт французьких , італійських та іспанських компаній скорочувався через посилення євро, німецькі концерни успішно відвойовували сегменти ринку у конкурентів.

Крім того, завдяки наполегливості Шредера вдалося переконати країн-членів ЄС, зокрема Францію, піти на поступки в реформуванні механізму надання субсидій в аграрній сфері та встановлення фінансових рамок для нових членів. Необхідність реформ була продиктована наміром Польщі, Болгарії та Румунії - країн, де чверть робочої сили зайнята в аграрному секторі, - вступити в Союз. Федеральний уряд був стурбований перерозподілом фінансового навантаження між членами Союзу. На його думку, найменш розвинені члени ЄС користувалися надмірно високими внесками Німеччини для фінансування своїх програм, замість того щоб розробляти нові правила та джерела фінансування для Союзу.[25, с.118-126]

Конкретні пропозиції щодо реформування загальної фінансової, сільськогосподарської, структурної політики і скорочення фінансового тягаря Німеччини були сформульовані урядом Шредера на засіданні Євроради 24-25 березня 1999 р. в Берліні та увійшли в історію під назвою «Порядок денний 2000» (Берлінський пакет документів). Важливою умовою полегшення тягаря ФРН мало стати, на думку кабінету Г. Шредера, скорочення сільськогосподарських витрат при одночасному збільшенні витрат на дослідження та розвиток з 3,7 до 5 %, а також на фінансування транспортних мереж з 1,3 млрд до 10,8 млрд євро. Крім того , ФРН наполягала на реформуванні структурної політики шляхом надання допомоги 35 % , а не 51 % населення в нужденних регіонах. Тим самим Німеччина прагнула ліквідувати паразитування на досягненнях німецької економіки інших країн ЄС, і запобігти цьому в майбутньому з боку країн-кандидатів. Берлінський пакет документів був схвалений Радою міністрів сільського господарства в 1999 р. та сприяв процесу розширення Союзу.

Наступний уряд А. Меркель приділяв особливу увагу боротьбі зі зміною клімату та захисту навколишнього середовища. В рамках цієї задачі Берлін прагнув сприяти виробленню спільної для ЄС позиції щодо захисту клімату у світовому масштабі після 2012 року (закінчення терміну Кіотського протоколу), єдиної загальноєвропейської стратегії галузі енергопостачання та енергобезпеки, орієнтуючись на підвищення енергоефективності, розвиток відновлюваних джерел енергії та енергозберігаючих технологій, на налагодження більш тісної співпраці між постачальниками, транзитерами і споживачами енергії, ліквідацію залежності темпів економічного зростання від кількості енергії, що витрачається.8-9 березня 2007 р. на саміті ЄС у Брюсселі країни-члени взяли на себе зобов'язання підвищити в енерговитратах частку відновлюваних видів енергії (у цю категорію входить енергія води, повітря, сонця та біомаси) до 2020 р. на 20%, підвищити енергоефективність шляхом збільшення на 10% добавок в паливо біомаси, а також додатково (на 12%) скоротити викиди CO2 в атмосферу в період 2012-2020 рр [10]

Сприяння конкурентоспроможності, економічного зростання ЄС і вирішення проблеми зайнятості в контексті вирішення соціальних та екологічних проблем, зміцнення правової бази економічної конкуренції для європейських підприємств, наукових досліджень та інновацій. В якості конкретних заходів у цій галузі німці підкреслювали важливість досягнення згоди про створення єдиного європейського платіжного простору, про координацію систем соціального страхування, рішення про заснування до кінця 2007 року Європейського технологічного інституту, про створення спільної європейської системи забезпечення безпеки польотів (SESAR), введення дешевого загальноєвропейського мобільного зв'язку.

В умовах світової фінансово-економічної кризи помітної зміни зовнішньополітичних пріоритетів Німеччини не відбулося. Найважливішою зовнішньополітичної завданням для Німеччини залишався і залишається розвиток європейської інтеграції. Криза в єврозоні ще більше сконцентрувала увагу Берліна на європейському напрямку.

У своїй промові, після обрання на другий строк, Меркель заявила, що: «Для Німеччини добробут і прикрості Європейського Союзу мають таку ж важливість як добробут і прикрості власної країни», тим самим підкреслюючи, що європейська криза і відповідальність за неї більше не закінчується на кордонах окремих країн. Таким чином , Німеччина по безлічі економічних і політичних причин готова була йти на великі жертви для збереження спільної валюти та єдності ЄС.

З виникненням боргової кризи в єврозоні Німеччина направила свій найпотужніший економічний і фінансовий потенціал, а також високий політичний авторитет, на подолання кризових наслідків для Євросоюзу, ставши найважливішим «рятувальником» ЄС. Лідерству Берліна в кризовому врегулюванні сприяв, серед іншого, і той факт, що позиції Німеччини особливо сильні в єврозоні, що нараховує 17 держав (у порівнянні з 28 державами ЄС). Важливе значення мало й те, що сама Німеччина виявилася практично незачепленою кризою. Але не зважаючи на думку багатьох експертів про те, що Німеччина не тільки не постраждала, але й виграла від кризи, все ж таки негативні наслідки від потенційного розпаду єврозони явно переважили б усі вигоди. Тому, проголосивши тезу про те , що крах євро як єдиної валюти означав би розвал Євросоюзу, А.Меркель з самого початку підкреслювала, що при розробці необхідних антикризових заходів йдеться не тільки і не скільки про вирішення фінансово-економічних проблем , скільки про «перевірку на міцність і захист європейської ідеї». Наполягаючи на дотриманні кризовими країнами ЄС жорсткої бюджетної дисципліни та проведенні ними необхідних структурних реформ, Берлін водночас активно брав участь у створенні європейських стабілізаційних механізмів: Європейського фонду фінансової стабільності (EFSF) і пізніше, Європейського стабілізаційного механізму (ESM), а також у наданні екстреної фінансової допомоги проблемним країнам єврозони. За підрахунками експертів німецького Фонду К.Аденауера, загальна сума гарантійних зобов'язань ФРН в різних органах і механізмах надання фінансової допомоги

кризовим країнам Євросоюзу (ЄС , ESM і IWF) в 2012 р. становила 237,2 млрд. євро - майже дві третини річного бюджету країни.

При цьому найважливішим завданням було за допомогою всіх наявних засобів не допустити підриву єдиної валюти і небезпечного прецеденту виходу однієї з проблемних країн з єврозони. Проте представники всіх основних політичних сил Німеччини сходилися на думці, що для майбутнього Євросоюзу політичний аспект кризи більш важливий, ніж фінансово-економічний, так як одна з найважливіших причин кризи полягає у відсутності справді інтегрованої фінансової та бюджетної політики, загальних механізмів банківського контролю тощо. Намагаючись просунути політичну інтеграцію в умовах триваючої кризи, Берлін в рамках проголошеної А.Меркель політики «малих кроків» спрямував першочергові зусилля на зміцнення валютного союзу. Німеччина стала ініціатором , як було сказано вище , створення ESM і наділення Європейського центрального банку (ЄЦБ) певними повноваженнями щодо здійснення банківського нагляду, а також можливістю в разі крайньої необхідності діяти як повноправний кредитор .Уявлення федерального уряду про необхідні Євросоюзу фінансово-економічні реформи в найбільш концентрованому вигляді були викладені А. Меркель в її виступі перед депутатами Європарламенту в Брюсселі 8 листопада 2012 Відзначивши, що криза в єврозоні наочно демонструє недоліки, закладені в її фундаменті, канцлер вказала на необхідність здійснення конкретних кроків у наступних напрямках. «По-перше, оновлений валютний союз вимагає більш високого ступеня інтеграції політики на фінансовому ринку. Ми повинні гармонізувати фінансове регулювання, а також створити європейський механізм з моніторингу банків», - заявила А. Меркель. «По-друге, необхідний більш високий ступінь інтеграції бюджетної політики . І нарешті, потрібна більш висока координація зусиль в сферах, які зачіпають національний суверенітет - ринок праці і податкова політика».[2, с.348]

2.2. Зовнішньополітичний курс Німеччини стосовно інституційних трансформацій ЄС

Важливим напрямком діяльності «червоно-зеленої» коаліції було інституційне реформування ЄС. Загалом, аналіз перебування при владі коаліції соціал-демократів та «зелених» демонструє наявність двоетапного сценарію реалізації європейського курсу.

Перший етап мав на меті ініціювати та реалізувати інституційні реформи Європейського Союзу перед прийомом нових членів. Незважаючи на деякі розбіжності в поглядах Фішера та Шредера, обидва політики вбачали кінцеву мету розвитку союзу у створенні федерації, яка ґрунтуватиметься на розподілі суверенітету між ЄС і національними державами, розмежуванні повноважень між виконавчою і законодавчою гілками європейської влади (між Єврокомісією та двопалатним Європарламентом), а також на загальноєвропейській конституції.

Другий етап зводився до включення Німеччини в «концерт інтересів їхніх партнерів» задля формування капіталу довіри до нового уряду Шредера та здобуття більшої свободи дій для реалізації «освіченого власного інтересу». У контексті обох етапів зазначалося, що новий уряд підтримуватиме підвищення демократичності ЄС, розвиток принципів транспарентності і субсидіарності. [9, с. 62-72]

У знаменитій промові, виголошеній 12 травня 2000 в Берліні , міністр закордонних справ Німеччини Й. Фішер запропонував обдумати питання про створення двопалатного Європейського парламенту. Перша палата складалася б з депутатів національних парламентів, друга - з обраних безпосередньо депутатів. Й.Фішер вважав, що це дозволить усунути протиріччя між національними та європейськими законодавчими органами, а також між національними державами і єдиною Європою. Для європейської виконавчої влади Й.Фішер бачив дві перспективи: або реформувати Європейську Раду, так, щоб вона могла стати загальноєвропейським урядом, що складався би з національних кабінетів міністрів, або надати урядові функції органу,

побудованому за зразком нинішньої Європейської Комісії, і при цьому обрати шляхом загальноєвропейського референдуму президента, наділеного значними виконавчими повноваженнями. Проміжним кроком на цьому шляху глава німецької дипломатії хотів би бачити створення якогось «центру тяжіння», тобто групи держав, «здатних укласти новий основоположний договір, ядро Євросоюзу і майбутньої федеральної конституції». У розпорядженні цих держав перебували б європейський уряд , Європарламент із законодавчими функціями і безпосередньо обраний президент .

Реакція на пропозиції Й. Фішера була неоднозначною. Шість країн-засновниць Товариства висловили готовність піти на створення федерації, хоча і серед них були розбіжності. Наприклад, Франція воліла, щоб Європа стала конфедерацією, заснованою на національних державах із збереженням їх специфіки та національних інтересів. Інша група європейських країн висловлювалася обережніше - Іспанія, Португалія, Австрія, Греція та Ірландія поки не бачили себе в «федеральному модулі». Ще менш федеральна перспектива надихала країни європейської Півночі і Великобританію. Лондон навіть не вважав за потрібне висловити офіційну точку зору на пропозицію Й. Фішера .[22, с.68-70]

У грудні 2000 р. на саміті ЄС в Ніцці був підписаний договір, що передбачав внесення низки змін до інституційної структури ЄС, необхідних зважаючи на його майбутнє розширення. Цілі федерального уряду в Ніцці визначали в першу чергу прагнення до усунення останніх перешкод на шляху до розширення ЄС і поступової відмови від форм міждержавної співпраці на користь наднаціональності. Зовнішньополітичне відомство ФРН пропонувало переглянути відносини між інститутами ЄС, роль яких повинна була визначатися на основі федеративної моделі, озвученої в промові Й. Фішера в Берліні.

Були досягнуті домовленості з перетворення Єврокомісії в реальну владну структуру, яка визначала зовнішню і внутрішню політику ЄС. На Міжурядової конференції 14 лютого 2000 країни-члени ЄС домовилися про

розширення функцій голови Комісії. Він отримав право розподіляти портфелі, «робити кадрові перестановки, та ініціювати відставку будь-якого комісара». З метою посилення впливу європейських громадян на діяльність ЄС Німеччина навіть пропонувала проведення прямих виборів голови Комісії, проте ця ініціатива не отримала підтримки. Що стосується чисельності Комісії, то Німеччина хотіла б бачити в її складі не більше 20 чоловік. Досі 5 великих держав (Німеччина, Франція, Великобританія , Італія та Іспанія) мали в комісії по 2 представника, а решта - по одному. Уряд Г. Шредера заявив навіть про готовність відмовитися від одного місця, щоб зберегти цю кількість після прийняття до ЄС нових країн-кандидатів. Головний аргумент німецького керівництва полягав у тому, що в найближчі роки ЄС міг поповнитися 12 новими членами, і Єврокомісія, що складалася з представників 27 держав, стала б недієздатною. Однак домогтися істотного обмеження чисельності Комісії в найближчі кілька років ФРН не вдалося.

Інтересам ФРН відповідало і розширення повноважень Європарламенту. Виходячи з федеративної сутності Парламенту, професор Мангеймського університету ФРН Беате Колер-Кох зазначала можливість скасування відмінностей між національними виборчими системами країн ЄС, т. к. європейський парламент мав складатися, на її думку, з партійних угруповань, що виходять за межі національних границь. Однак, враховуючи результати європейських виборів 13 червня 1999 р., висновок Б. Колер-Кох про перетворення ЄС на транснаціональну політичну спільність виявився передчасним. По-перше, ці вибори характеризувалися більш низьким, у порівнянні з попередніми виборами, відсотком виборчої активності європейців. Якщо в 1978 р. у виборах до Європарламенту брало участь 53 % європейців, в 1994 р. - 57 %, то в 1999 р. цей показник склав лише 49 %. Низький рівень явки у ФРН (45,2 %) пояснювався збільшенням недовіри німців як до Комісії після її колективно відставки 24-25 березня 1999 р. по причині звинувачення ряду її членів у корупції, так і до всього Євросоюзу

після подій у Косово, що наочно продемонстрували його другорядну після США і НАТО роль у світі. [13, с.109-111]

По-друге, у передвиборчій кампанії 1999 р. в європейських країнах, як і раніше, переважали національні проблеми . Що стосується розподілу місць у Європарламенті, то на нараді в Ніцці було прийнято рішення розподіляти їх пропорційно чисельності населення кожної країни, при цьому загальна кількість депутатів становила відповідно до Амстердамського договору 700 чоловік. ФРН опинилася у вигідному положенні, отримавши найбільшу кількість місць - 99, тоді як Франція, Італія і Великобританія змушені були скоротити свою участь до 72 осіб. Протягом всієї історії ЄС основним органом в його інституційній структурі була Рада міністрів. Для ефективного прийняття рішень у Раді держави ЄС прагнули знайти раціональну форму розподілу голосів. Німеччину не влаштовувала колишня ситуація, коли її голос могли переважити голоси інших, більш дрібних держав . Так, ФРН з населенням 80 млн чоловік мала 10 голосів , а 19 малих країн, населення яких становило теж майже 80 млн осіб, - 57 голосів. У майбутньому союзі необхідно було полегшити досягнення рішення кваліфікованою більшістю і ускладнити створення блокуючої меншості. Німеччина домагалася введення системи «подвійної більшості». З одного боку, вона передбачала виконання принципу «кожній державі по голосу», а з іншого - відбивала позицію більшості населення Союзу. Більш того, вона дозволяла Німеччині зберегти контроль над прийняттям рішень про розширення Союзу.

Задумам ФРН по перетворенню ЄС на федеративну державу відповідало і проголошення Хартії засадничих прав громадян ЄС, розробленої за рішенням саміту в Кельні (червень 1999 року). Хартія декларувала свободу і рівноправність всіх громадян ЄС у виборах на будь-якому рівні, незалежно від місця проживання, право на участь в управлінні, на судовий і дипломатичний захист. Німеччина і Франція прагнули перетворити Хартію в основу майбутньої Європейської конституції.

Проблема інституційного реформування також активно обговорювалася

на саміті в Ніцці. З точки зору поставлених урядом ФРН цілей Ніццький договір представляв крок вперед на шляху до європейської єдності. З одного боку, були створені інституційні передумови для розширення ЄС, здійснено перехід до принципу більшості більш ніж в 20 випадках; посилено склад і внутрішню структуру Комісії; ФРН домоглася певного розширення прав Європарламенту, більш пропорційного розподілу місць у ньому та обліку фактора чисельності населення при розподілі місць у Раді міністрів. З іншого боку, збереження права вето у важливих політичних питаннях ускладнювало процедуру прийняття рішень. Крім того, Німеччину не влаштовувала відкладена на 2005 р. реформа Комісії, яка ставила під сумнів здатність ЄС до розширення.

Аналізуючи підсумки наради в Ніцці, можна зробити висновок, що підписання Ніццького договору стало важливим етапом на шляху до створення того федеративного Союзу, ідею якого висунув Й. Фішер в берлінській промові . За словами Г. Шредера , воно поклало початок постніццкому процесу, який призвів до підписання 29 жовтня 2004 нового «Договору про заснування Конституції для Європи». [26, с.91-94]

Питання, які федеральному уряду не вдалося врегулювати в Ніцці , знову обговорювалися в порядку денному Європейської Ради 14-15 грудня 2001 р. в Лакені (Бельгія), де було прийнято рішення про створення Конвенту - консультативного органу - для узгодження позицій з питань розділень повноважень між органами ЄС і державами Союзу. Побоюючись утиску своїх прав, землі наполягали на обмеженні компетенції ЄС і прагнули запобігти передачі своїх прав на наднаціональний рівень. Так, представник німецького бундесрату на Конвенті, прем'єр-міністр Баден-Вюртемберга Е. Тойфл представив список повноважень, в які не повинен був втручатися ЄС. До них відносилося внутрішньодержавне будівництво, освіта, комунальне самоврядування. У компетенції ЄС повинні були знаходитися питання оборони, зовнішньої політики, охорона навколишнього середовища, захист зовнішніх кордонів ЄС, співробітництво у боротьбі з преступністю.

Враховуючи позицію земель, федеральний уряд наполягав на дотриманні принципу субсидіарності, що передбачала делегування як можна більшого числа повноважень «вниз». Характерно, що проти збільшення повноважень ЄС висловилися більшість опитаних в 2004 р. німецьких громадян (57%).

Конвент почав свою роботу 20 лютого 2002 р. і продовжив її аж до початку чергової міжурядової конференції в грудні 2004 р. Під керівництвом колишнього президента ФРН Романа Хергцога конвент успішно розробив Європейську хартію основних прав. Всі політичні кола Німеччини одностайно висловилися за її включення в нову Конституцію ЄС. Загалом, розробка Конституції ФРН визначалася прагненням перетворити ЄС на федерацію. На цьому шляху Німеччині доводилося постійно долати опір партнерів по ЄС. Під тиском ФРН була знайдена компромісна модель керівництва, згідно з якою голова європейського Ради обирався кваліфікованою більшістю голосів на два з половиною роки з можливістю повторного переобрання Європарламентом ще на один термін (стаття I - 21 проекту Конституції). Таким чином , він ставав європейської фігурою , що цілком відповідало інтересам ФРН.

Представники ФРН на Конвенті виступали за посилення посади голови Комісії, вважаючи, що він повинен розробляти основні напрямки політики Союзу. Федеративна модель обрання голови Комісії, запропонована ФРН, зводилася до наступного: під час виборів до Європарламенту кандидат, партія якого набирала найбільшу кількість голосів, затверджувався б Європейською Радою . Ця модель була схвально зустрінута Францією та країнами Бенілюксу. Однак на Конвенті була висунута інша модель, яка і лягла в основу проекту Конституції. Вона передбачала збереження існуючої системи обрання кандидата на пост голови Комісії європейською Радою з наступним затвердженням Європарламентом. Прихильниками цієї моделі були Великобританія, Швеція, Іспанія, Португалія, Австрія і Фінляндія. Компроміс був знайдений 16 січня 2003 на зустрічі керівників ФРН і Франції та полягав у згоді щодо поділу керівництва між головою ЄС, який затверджується главами держав і урядів (ідея Франції), і головою Єврокомісії, що обирається

Європарламентом (ідея Німеччини). Подвійне головування було, на думку Й.Фішера, найкращим рішенням. Франко-німецький тандем надав, таким чином, новий імпульс розвитку Європейського Союзу. У проекті Конституції передбачалося створення нового поста міністра закордонних справ ЄС, що з'єднував компетенції Високого представника ОВПБ Х. Солани та комісара з зовнішніх зв'язків К. Паттена. Німеччині вдалося зв'язати роботу нового міністра з рішеннями, прийнятими в Комісії, так як за проектом він був членом Комісії і постійним головою Ради міністрів закордонних справ, що забезпечувало йому участь у засіданнях Європейської Ради (стаття I -27) .

Керівництво ФРН в Конвенті наполягало також на створенні дипломатичної служби ЄС. В склад дипломатичного корпусу, очолюваного міністром закордонних справ ЄС, мали входити офіційні особи з Ради, Комісії та національних дипслужб. Це рішення посилювало дипломатичне представництво ЄС у світі. [1, с.74-77]

Підводячи підсумки роботи Конвенту, необхідно відзначити, що у всіх ключових питаннях, що стосуються інституційної структури ЄС, Німеччина змогла домогтися певного посилення наднаціональних інститутів . Серед найбільш значущих для ФРН положень слід виділити главу про розподіл повноважень між ЄС та національними державами, яка визначала поділ повноважень на 3 групи: виняткові, поділені і підтримуючі. Проект Конституції був прийнятий 105 учасниками Конвенту 10 липня 2003 р., а з 4 жовтня в Римі розпочала свою роботу Міжурядова конференція, на якій до грудня 2003 р. планувалося прийняти першу європейську Конституцію. Її підписання було намічено на 9 травня 2004 р., після чого її мали ратифікувати 25 національних парламентів країн ЄС. Однак, як відомо, Конституція ЄС так і не вступила в силу, не отримавши підтримки населення на референдумах у Франції і Нідерландах в 2005 р.

Дещо змінилися німецькі пріоритети в розвитку відносин з сусідніми європейськими країнами. Все менше згадувалося про франко-німецький «тандем» як мотор європейської інтеграції. Натомість фіксувалося прагнення

розвивати відносини з Лондоном та довести їх до рівня партнерських як між Парижем і Берліном.

Таким чином, незважаючи на визначення декількох нових акцентів європейської стратегії ФРН, концептуально курс нового уряду «червоно-зелених» не відрізнявся від пріоритетів доби Коля. Проте, закінчення процесу «нормалізації» та новий тон поводження на європейській арені свідчать про значну модернізацію та «досвідченість» європейської політики Німеччини.

Перейнявши основні пріоритети європейської політики, розроблені за довгі роки правління консервативно-ліберальною коаліцією, уряд Шредера зосередився на посиленні політичного, безпекового та економічного співробітництва країн-членів ЄС, а також на розробці та прийнятті Європейської конституції, що в цілому мало підвищити дієздатність Союзу.

2.3. Роль Німеччини в ухваленні Лісабонського договору

Провал загальноєвропейської конституції став серйозним ударом для «червоно-зеленої» коаліції. Несприятливо розвивалася і внутрішньополітична ситуація. 22 травня 2005 соціал-демократи зазнали поразки на місцевих виборах у землі Північний Рейн-Вестфалія, де вони правили останні 39 років. Г. Шредер оголосив про рішення СДПН ініціювати проведення дострокових національних виборів вже у вересні 2005 р., тобто за рік до закінчення терміну його повноважень.

Вибори відбулися 18 вересня 2005 СДПН і блок ХДС / ХСС отримали майже однакову кількість голосів, недостатню, проте, для того, щоб сформувати однопартійний уряд. У ході переговорів про створення «великої коаліції» ХДС / ХСС і СДПН 10 жовтня 2005 р. було вирішено, що новим канцлером Німеччини стане Ангела Меркель.

З 1 січня по 30 червня 2007 р. Німеччина головувала в Європейській раді глав держав і урядів, обравши собі за девіз «спільно будувати Європу». За вказаний період було проведено 3 засідання Європейської ради: 8-9 березня в Брюсселі, 24-25 березня в Берліні (позачергове, присвячене 50-річчю

підписання Римських договорів) і 21-23 червня в Брюсселі.

Усвідомлюючи всю важливість функцій головування в ЄС як особисто для канцлера ФРН А.Меркель, так і для відомства канцлера, який взяв на себе функції координатора «європейської політики» і прагнув довести свою компетентність і високий професійний рівень, й в цілому для Німеччини, що користувалася славою «мотора європейської інтеграції», уряд ФРН за свою головну мету взяв розроблення пропозицій щодо виведення ЄС з конституційної та структурної кризи. Саме поняття «Конституція для Європи» стало в ЄС непрохідним, однак реформи, пов'язані з необхідністю прийняття конституційного або адекватного йому договору, у своїй субстанції повинні були бути збережені і продовжені. Тому А. Меркель заявила, що реалізації цієї мети вдасться досягти тільки в тому випадку, якщо всі держави-члени будуть єдині в тому, що Європа повинна рухатися вперед і що Європа повинна говорити єдиним голосом у глобальному світі, коли мова йде про питання економіки, про соціальні цінності і спільної зовнішньої політики і політики в області безпеки».

В якості голови в розширеному до 27 членів ЄС Берлін виокремив наступні вузлові напрями своєї діяльності: Надання нових імпульсів конституційному процесу в плані прийняття основоположного документа, який би чітко регламентував, як влаштована Європа. Оголошення Берлінського заяви 25 березня 2007 р. і пов'язані з 50-річчям Римських договорів урочистості стали тим імпульсом, який дозволив зрештою подолати конституційну кризу в ЄС. У Берлінському заяві глави держав і урядів ЄС підтвердили непорушність повоєнних загальноєвропейських цінностей (свобода, справедливість, демократія, правова держава і повага прав людини), а також зобов'язання створити до 2009 року оновлену базу європейського інтеграційного процесу, маючи на увазі під цим основоположний (конституційний) документ. Подолавши заперечення Польщі та Великобританії, Німеччині вдалося досягти компромісу в зміні формату загальноєвропейського основного закону і надати йому статус

«Договору про реформу ЄС». При цьому в незмінному вигляді залишилося близько 90% змістовної частини документа, що дозволяє говорити про збереження «субстанції» основоположного договору. Були прийняті до уваги заперечення англійців щодо «юридично обов'язкового характеру» Хартії основних прав, яка, мовляв, порушує чинне право Великобританії. Тому вона була вилучена з «Договору про реформи», хоча й зберегла юридичну обов'язковість для всіх країн, за винятком Великої Британії, за рахунок спеціальної відсилочної статті. Таким чином, на всьому просторі Євросоюзу гарантовався всеосяжна захист основних прав і свобод особистості.

Також за наполяганням англійців, які побоювання виникнення супердержави під назвою «Європа», було вирішено відмовитися від державної символіки та від запровадження посади міністра закордонних справ. Замість цього «Високий представник Європейського союзу із зовнішньої політики і політики безпеки» об'єднав в одній особі функції уповноваженого ЄС з питань зовнішньої політики і комісара ЄС із зовнішніх справ, отримавши в додаток статус віце-президента КЄС і потужну організаційну підтримку у вигляді Європейської зовнішньополітичної служби. КЄС отримала в якості свого керівника президента, що обирається Європейським парламентом, а Євросоюз - президента Ради з повноваженнями на два з половиною роки. Крім того, до 2014 року було заплановано скоротити число членів (комісарів) Комісії з 27 до 15 при збереженні принципу ротації. [26, с.95-100]

«Договір про реформи» передбачав зростання ролі національних парламентів, які в разі вторгнення в їх національну компетенцію могли б протягом 8 тижнів внести в ЄС заперечення проти тих чи інших запропонованих актів. Підвищувався статус і Європарламенту, який в майбутньому мав бути на рівних з Радою міністрів і брати участь у затвердженні бюджету ЄС, а також в прийнятті більшості інших важливих рішень. З 2014 мав також змінитися механізм голосування: в силу вступив принцип «подвійної більшості» (був зафіксований у проекті конституції і передбачав прийняття рішень при згоді 55% країн-членів із загальним

населенням не менше 65% ЄС). Він також звужував поле застосування права вето з боку країн-членів (кваліфікована більшість тепер потребувалася у 181 випадку проти 137 раніше), що особливо важливо, на думку німецьких експертів, для сфери юстиції та внутрішніх справ (на них поширюється принцип кваліфікованої більшості), оскільки дозволяє Євросоюзу зміцнити єдиний «простір безпеки». В питаннях податкової, зовнішньої політики, а також в деяких інших областях зберігається принцип одностайності.

Офіційний Берлін високо оцінив підсумки свого головування в ЄС. Головний висновок - завдяки далекосяжним компромісам німцям вдалося не тільки не втратити обличчя на міжнародній арені і утримати на високій планці імідж Німеччини, але й не поховати процес євроінтеграції. Населення ФРН також позитивно оцінила підсумки головування Німеччини в ЄС: 76% охарактеризували їх як «важливі» або «дуже важливі»; 65% німців вітали членство в Союзі, що було на 8% більше, ніж півроку тому. Віддаючи належне вмілій тактиці, наполегливості та витримці канцлера ФРН, яка при грі в «європейський покер» робила ставки, немислимі для неї у сфері внутрішньої політики, представники експертного співтовариства відзначали, що німецьке головування, як мінімум, проторувало дорогу вкрай необхідним інституційним реформам в ЄС, які на початку року вважалися майже провальними. Так, німцям вдалося підписати Договір про реформу ЄС Лісабоні 13 грудня 2007 р. 24 квітня 2008 р. Договір був ратифікований бундестагом і 23 травня (в день утворення ФРН) бундесратом. Однак фіаско з референдумом в Ірландії щодо ратифікації договору 12 червня 2008 р., затягування з ратифікацією в Чехії, а також світова фінансово-економічна криза - все це на тлі зростання франко-німецької конкуренції за право лідерства в ЄС під час французького головування помітно затьмарило інтеграційну картину. Поширена недовіра, писали німецькі ЗМІ, була спрямована не проти занадто слабкого, а проти дуже впливового Брюсселя. [35, с.78]

У 2008 році німці активно підтримали зусилля словенського головування, спрямовані на продовження ратифікації Лісабонського договору в інших країнах ЄС, відмову від нової фази рефлексії», за спільний з Ірландією пошук виходу з кризи на основі глибокого аналізу причин ірландського негативного вотуму та його зміни шляхом повторного референдуму восени 2009 року. Офіційна позиція Берліна виходила з того, що прийняття Лісабонського договору підніме політичне значення ЄС в світі. Мовляв, Договір про реформу ЄС забезпечить проведення сильної, «заснованої на цінностях» зовнішньої політики Євросоюзу, допоможе реалізувати програми в галузі захисту клімату й упорядкування міграції, дасть гарантії енергобезпеки. У Берліні були переконані, що вступ в силу договору є необхідною умовою для подальшого розширення ЄС. Врешті-решт, Лісабонський договір, підписаний у грудні 2007 року, зміг набути чинності тільки на початку грудня 2009 р. після того, як у середині листопада завершила процедуру його ратифікації остання з країн ЄС,Чехія. За чинними досі договорами (Маастріхтським, Амстердамським і Ніцським) Європейський Союз був лише сукупністю трьох своїх юридично оформлених підвалин (Європейської спільноти або Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики і політики безпеки та Співпраці поліції і правосуддя в кримінальних питаннях). Договір же оформив Союз як єдине юридичне ціле.

27 вересня 2009 в Німеччині відбулися чергові парламентські вибори: на них ХДС і ХСС знову здобули перемогу, набравши , за попередніми результатами , близько 34% голосів виборців. Пізніше, 28 жовтня 2009 Меркель була переобрана бундестагом на пост канцлера Німеччини, вдруге прийняла присягу і офіційно вступила на посаду. У середині листопада вона представила програму розвитку країни на наступні чотири роки, яка була сконцентрована навколо подолання наслідків економічної кризи. Відповідно, можна говорити про те, що європейська політика Німеччини протягом 2009-2013 рр. формувалася під впливом як світової фінансово-економічної кризи та

кризи в єврозоні, так і процесів, які почалися задовго до неї і не мають до нього безпосереднього відношення .[14, с.156-158]

Як неодноразово підкреслювала А.Меркель, в дискусії про подальший розвиток та поглиблення інтеграції в Євросоюзі не повинно бути заборонених тем, включаючи можливість внесення поправок в базові договори ЄС. Зокрема, більш широкі повноваження повинні бути надані Європейської комісії як майбутньому уряду ЄС. Наполягаючи на тому, щоб прийняте країнами Євросоюзу рішення про бюджетний пакт було доповнено політичною угодою, А.Меркель в липні 2012 р. виступила з ініціативою про скликання ще до кінця цього року так званого Конвенту, який зайнявся б розробкою правових основ нового договору ЄС. Договір, необхідний, серед іншого, для зміцнення економічної стабільності та фінансової дисципліни в країнах ЄС , на думку канцлера не може діяти без загального зовнішнього контролю . У разі прийняття запропонованих Берліном поправок національні економіки членів Євросоюзу став би контролювати Європейський суд. Передбачалося, що він не допускав би перевищення держбюджетів і штрафував за їх надмірний дефіцит. Однак у більшості країн ЄС ці пропозиції Берліна не знайшли підтримки. Як відзначали експерти, прийняття названих поправок неможливо без перегляду всього законодавства ЄС, за яким в даний час бюджети держав не можуть контролюватися ззовні. А крім того, що із змінами повинні погодитися глави держав на Конвенті, новий закон повинні схвалити і громадяни деяких країн ЄС на національних референдумах.

За інформацією журналу «Spiegel», на неформальній зустрічі міністрів закордонних справ країн ЄС (так званої «Групи майбутнього») влітку 2012 р. пропозиції Г.Вестервелле по скликанню Конвенту були відкинуті більшістю учасників, які не бачили в тій ситуації шансів на досягнення компромісу з цього питання 27 членами ЄС. Із закликами канцлера розпочати широку дискусію і якомога швидше приступити до політичного реформування ЄС були згодні і не всі її колеги по правлячій коаліції.

Процес формування спочатку бюджетного, а пізніше - політичного

союзу в Європі, за уявленнями Берліна, повинен проходити на основі перевіреного при створенні єврозони і Шенгенської зони «двошвидкісного» принципу. Майбутнім «твердим ядром » Євросоюзу при цьому як і раніше бачиться німецько-французький тандем з бажаним підключенням до нього Італії . На думку А.Меркель, з плином часу дистанція між державами єврозони та іншими країнами ЄС буде лише збільшуватися. Як підкреслює канцлер, Європа фактично давно розвивається двома різними темпами, і ця тенденція посилюватиметься, оскільки тим, хто входить до складу валютного союзу, «доведеться інтегруватися тісніше». «Ми повинні бути відкриті для того, щоб інші завжди могли приєднатися . Але ми не повинні зупинятися через те, що хтось поки не хоче йти з нами», - недвозначно заявила А.Меркель в інтерв'ю німецькому телеканалу ARD в липні 2012 г. Слід зазначити, що і в цьому питанні, у Німеччині існує широкий надпартійний консенсус, за винятком партії «лівих», яка звинувачує уряд у розколі Європи на 3 групи: ядро ЄС, його периферія і Європа, що не відноситься до ЄС. [5]

Висновки до розділу 2

Роль Німеччини в економічному та внутрішньоплітичному розвитку ЄС була колосально. Розбудова економічного та валютного союзів, включно із зміцненням ролі Європейського центрального банку (ЄЦБ), відбулася під її визначальним впливом. Оформлення Європейської політики безпеки та оборони було ініційовано під час німецького головування в ЄС у 1999 р. Під час свого наступного головування у ЄС у першому півріччі 2007 р. ФРН вдалося надати потужного поштовху для початку перегляду Європейської Конституції та розробки нового установчого договору ЄС - тоді Реформаторського договору (в подальшому – прийнятого Лісабонського договору. Німеччині ж належить й ідея запровадження в травні 2010 р. «Європейського фонду фінансової стабільності» та створення фіскального союзу у 2011р.

В роки перебування при владі «червоно-зеленої» коаліції посилилося бажання Німеччини грати на світовій арені першорядну роль. У питаннях, що стосуються вирішення європейських проблем, ФРН успішно володіла зовнішньополітичної ініціативою. Якщо в європейській політиці колишніх урядів визначальними були ідеї об'єднання Німеччини і німецького народу, то «червоно - зелена коаліція» намагалася стати «локомотивом і ядром інтеграції Європи». Німеччина успішно проводила курс на поглиблення і розширення європейської інтеграції, з якої зуміла витягти істотні вигоди. Урядові і ділові кола ефективно реалізовували німецькі національні інтереси в рамках наднаціонального будівництва.

Загалом, період 2010-2011рр., відомий як період кризи суверенного боргу в Європі, можна вважати своєрідним апогеєм європейської політики Німеччини, яка виступила як домінуюча сила на континенті, що здатна формувати долі своїх сусідів. Насолоджуючись сталою економічною міццю, Німеччина погодилася нести найбільший тягар у фінансовому порятунку єврозони, і тому стала відповідальною за темпи та методи управління кризою. Вона змогла вплинути на економічну та бюджетну політику країн-боржників Європи і використала отриману владу з метою нав'язання свого плану реформ і жорсткої економії для всієї єврозони.

В умовах фінансово-економічної кризи економічна складова ще більше превалювала і продовжує превалювати у європейськійй політиці Німеччини, проте вона нерозривно пов'язана з «політикою цінностей» і ідейними міркуваннями. В цьому контексті, незмінні європейські цінності продовжували детермінувати зовнішню політику Меркель, яка стала виступати за сильнішу інтеграцію в фінансово-економічній області, інституційне та політичне реформування задля збереження союзу. За це вона, не безпідставно, здобула статус «рятувальниці Європи», без якої союз приречений на повільну деградацію.

РОЗДІЛ 3. РОЛЬ НІМЕЧЧИНИ У ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ І БЕЗПЕКОВИХ АСПЕКТАХ ЕВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

3.1 Роль Німеччини у формуванні Спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС

На зовнішньополітичному треку завдання німецького головування полягало в тому, щоб підвищити і відповідно використовувати вагу Європи для вирішення багатьох актуальних зовнішньополітичних конфліктів, в тому числі сприяти стабілізації ситуації на західних Балканах та їх зближення з ЄС, поглиблення стосунків з Росією і Центральною Азією, а також розширення співпраці з країнами Близького Сходу. В цілому, підкреслювали в Берліні, під час головування Німеччини в ЄС німцям вдалося зміцнити роль Союзу у форматі «вісімки» і в світовій політиці, насамперед за рахунок акцентування таких тем, як охорона клімату і природи, проблеми Африки і енергобезпеки. Була досягнута домовленість заснувати в рамках секретаріату Євроради «громадянську штаб-квартиру» для підвищення ефективності планування та здійснення цивільних місій, а також для спрощеної координації дій між цивільним і військовим сегментами управління кризовими ситуаціями. Між ЄС та ООН було підписано заяву про кооперацію в сфері кризового управління.

У скарбничку своїх успіхів німці могли занести вироблення в рамках Євросоюзу єдиної позиції щодо «ядерного досьє» Ірану, відновлення діяльності близькосхідного «квартету» з більш активним підключенням до мирного врегулювання арабських держав, щодо продовження переговорів про вступ Хорватії і Туреччини в ЄС. У питанні Косова, не виходячи за рамки ЄСівської солідарності в плані неухильного втілення у життя «плану Ахтісаарі» про стату регіону, німецька дипломатія була в той же час ініціатором пом'якшення позиції Брюсселя щодо Белграда і відновлення «передвступних» переговорів з Сербією.[29, с.10-17]

Було здійснено подальші зусилля з формування простору свободи, безпеки та права і в цьому контексті продовження боротьби з тероризмом, організованою злочинністю та нелегальною міграцією. Відбулася інтенсифікація загальноєвропейського співробітництва на рівні поліції і прокуратури. У цих областях країни ЄС домовилися про інтенсифікацію діалогу з країнами-постачальниками та транзитерами нелегальних мігрантів і про вироблення механізмів поліпшення умов для легальної міграції, маючи на увазі вихід за межі Середземномор'я і поширення «зони особливої уваги» на сусідні східні і південно-східні регіони. Для поліпшення боротьби з тероризмом і організованою злочинністю дію так званого «Прюмского договору» про обмін даних було введено в правове поле Євросоюзу.

Особливе місце в європейській стратегії Німеччини зайняла так звана «нова послідовна східна політика ЄС», що мала включати в себе укладення нового договору про партнерство з Росією. Своє завдання Берлін бачив у тому, щоб під час свого головування «тісніше прив'язати» Росію до ЄС. У МЗС ФРН була розроблена відповідна концепція, мета якої полягала в тому, щоб «зробити незворотнім політичне, економічне і культурне співробітництво ЄС з Росією, її закріплення у Великій Європі». Її девізом (за аналогією з девізом політики розрядки В.Брандта «зміни через зближення») стало «зближення через диверсифікацію зв'язків».

В якості головних тем «нової східної політики ЄС» були визначені нові підходи до вирішення забезпечення Європи енергією і енергоносіями, до вирішення «заморожених» етнотерриторіальних конфліктів і трансферт західноєвропейських правових стандартів та демократичних цінностей. Вибудовування «східної політики» ЄС щодо Росії

ФРН пропонувала розглядати через призму розвитку відносин з країнами Центральної Азії і розцінювати переважно як «зовнішню енергетичну політику». За розрахунками німецьких експертів імпорт ЄС енергії і енергоносіїв з Росії та Центральної Азії найближчим часом мав зрости вдвічі. Мовляв, через 20 років Євросоюзу доведеться рахуватися з тим, що 90%

ввезеної енергосировини буде надходити з країн з недемократичними режимами». Тому завданням «східної політики» ЄС стало створення стабільного та передбачуваного енергетичного альянсу як з експортерами, так і з транзитними державами пострадянського регіону. На думку Берліна, не в інтересах Євросоюзу, якщо Росія та Центральна Азія повністю переорієнтовуються на Азіатсько-Тихоокеанський регіон. Трансферт демократичних цінностей на пострадянському просторі повинен поєднуватися з реальною політикою. Цим повинні були б сприяти заходи по зміцненню довіри, як, наприклад, отримання Євросоюзом статусу спостерігача в ШОС і прийом країн Центральної Азії в Раду Європи.

Після російського вторгнення до Грузії у 2008 році, та незважаючи на загальну непросту атмосферу на Заході, що склалася навколо переговорів за новим базовим договором про співпрацю Росія-ЄС, німці підтримали відновлення довіри і партнерських відносин між Росією і Євросоюзом.

Під впливом подій на Балканах німецький уряд також значно активізував свою діяльність щодо зміцнення зовнішньополітичної дієздатності ЄС. Під час перебування ФРН на посту голови Євросоюзу були закладені основи формування оборонної складової ЄС. Новий напрямок співпраці - європейська політика безпеки і оборони (ЄПБО) – був покликаний забезпечити можливість автономних дій ЄС у кризових ситуаціях з опорою на власний військовий потенціал. Весь механізм ЄПБО був розроблений німецькими, французькими та британськими експертами - представниками держав «євротрійки», в країнах якої був зосереджений основний військовий потенціал Євросоюзу, зокрема французькі і британські ядерні сили.

За участю німецьких експертів було розроблено план розвитку європейської ідентичності у сфері безпеки та оборони в умовах інтеграції Західноєвропейського союзу в ЄС , була відзначена необхідність створення незалежних збройних сил для виконання «Петерсберзьких місій». Важливим кроком стало прийняття на сесії Євроради в Кельні першої спільної стратегії ЄС щодо Росії , розрахованої на 4 роки. На думку федерального уряду, єдина

європейська політика в галузі безпеки була необхідна Німеччині для взаємодії з сусідніми з ЄС регіонами, насамперед, з Росією і Україною . Це особлива позиція Німеччини щодо розширення європейських інститутів безпеки відрізнялася від позиції Франції, яка мала великі інтереси в Середземномор'ї і Північній Африці. 14-15 лютого 2000 р. відбувся відкриття конференції з інституційним реформам ЄС , що тривала до кінця 2000 р. [22, с.68-70]

У Брюсселі почали роботу Тимчасовий комітет з ОВПБ , до складу якого увійшли представники політичних департаментів МЗС країн-членів ЄС; Тимчасовий комітет військових представників, у складі начальників національних генштабів, а також Секретаріат Ради ЄС за участю військових експертів. Головною темою їх засідань став розвиток відносин ЄС з НАТО , вироблення механізму консультацій з третіми країнами та збільшення можливостей цивільних сил ЄС реагувати на кризи. Головною заслугою представників ФРН стало зобов'язання використовувати ресурси держав-учасниць ЄС на проведення миротворчих операцій на основі суверенних рішень .

Німеччина наполягала на створенні постійно діючих самостійних збройних сил Євросоюзу, які перебувають у рівноправних відносинах з силами НАТО. Так, 3-4 червня в Кельні лідери ЄС ухвалили, що Союз повинен проводити самостійні акції, що спираються на ефективні збройні сили. ФРН прагнула зайняти ключові позиції в області ЄПБО. Міністр оборони ФРН Р. Шарпінг заявив, що в 2000 р. його відомство збільшить витрати на оснащення бундесверу новітніми видами озброєнь на 500 млн євро. Іншим кроком Берліна стало рішення закупити для бундесверу 75 транспортних літаків А400М на суму 10 млрд євро для забезпечення ефективної діяльності збройних сил Євросоюзу і посилення діяльності Єврокорпусу швидкого реагування. Бундесвер повинен був грати в ньому першорядну роль.

Важливим стимулом до посилення європейської оборони з'явилася необхідність врегулювання Косовської кризи, що виявив низьку ефективність європейської політики в галузі безпеки ЄС. На саміті ЄС у Кельні Німеччина

виступила ініціатором плану з формування загальноєвропейських оперативних сил. До 2003 р. було вирішено забезпечити здатність держав - членів розгортати в двомісячний термін сили швидкого реагування чисельністю 50-60 тис. чол. для проведення гуманітарних і миротворчих акцій тривалістю не менше одного року. Домовленість про перетворення Єврокорпусу в європейські сили швидкого реагування була досягнута між главами урядів ФРН і Франції 29 травня 1999 в Тулузі.

У той же час, у ФРН підтримали становлення «оборонної Європи», включаючи формування в рамках Євросоюзу єдиного ринку озброєнь і військових технологій, інфраструктури відповідних НДДКР. ЄПБО, на думку Берліна, повинна була поєднувати військові та політичні інститути, оскільки сучасні конфлікти, в тому числі так звані «асиметричні», неможливо врегулювати поодинці ні силовими, ні гуманітарними заходами.

Важливим кроком у становленні ЄПБО покликана була стати операція «Аталанта» по боротьбі з піратством в Аденській протоці, в якій брали участь один німецький сторожовий корабель і 1400 військовослужбовців бундесверу. Крім того, по лінії ЄС ФРН взяла участь у миротворчій операції «Althea» в БіГ (120 військовослужбовців).

У військово-політичних колах Німеччини, проте, усвідомлювали труднощі реалізації в найближчій перспективі ЄПБО з причини незавершеності формування в ЄС спільного розуміння загроз і викликів, поглиблення світової фінансово-економічної кризи, законодавчо закріпленого нейтралітету багатьох країн, незавершеності інституційного оформлення Євросоюзу. На даний момент німці виходять з того, що центральним інститутом забезпечення безпеки на євроатлантичному просторі, отже, і в межах ЄС, продовжує залишатися НАТО, на тлі якої ЄПБО зберігає факультативний характер.

На грудневому (2008 р.) саміті ЄС ФРН підтримала рішення про створення Європейських сил швидкого реагування. У Берліні в цілому погодилися з технічними і чисельними параметрами ЄСШР, що передбачають

розгортання до 10 тис. військовослужбовців одночасно в рамках двох обмежених за часом антикризових операцій. Однак акцент робився на «відновному» характері цієї ініціативи, спрямованої на евакуацію громадян країн ЄС з регіонів, охоплених конфліктами, захист морських, повітряних і сухопутних шляхів, відстоювання зовнішніх економічних інтересів Євросоюзу. Також німці підкреслювали важливість координації ЄСБР зі структурами НАТО. [34]

Також уряд ФРН був одним з найбільш послідовних прихильників створення інтегрованого військово-промислового комплексу країн ЄС, в якому німецькі концерни мали зайняти лідируючі позиції. Найбільшою європейською компанією, що забезпечує зміцнення оборонного потенціалу ЄС, став Європейський аерокосмічний і оборонний концерн - скорочено ЕАДС (EADS - European Aeronautic Defence and Space Company), утворений 10 липня 2000 злиттям німецької компанії «Даймлер- Бенц Ейрспес АГ» , французької «Аероспасьяль - Матра» та іспанської «КАСА». Структурна реорганізація, спрямована на поліпшення керованості концерну і його міжнародної конкурентоспроможності, привела до переважання в ЕАДС німецького впливу на шкоду Франції . Хоча пост глави ЕАДС перейшов до представника Франції , німецькій стороні дісталися дві ключові посади - голови правління та президента «Ербас» - провідного структурного підрозділу ЕАДС, на частку якого припадало 70 % товарообігу компанії. Нове німецьке керівництво оголосило про намір об'єднати німецькі активи компанії в один холдинг з виробництва авіаційних двигунів з річним оборотом в один мільярд євро і шістьма тисячами працюючих. Цей крок переслідував дві основні цілі: поліпшення позицій в конкурентній боротьбі з американськими компаніями і продаж нового холдингу німецьким інвесторам, що, природно, викликало стурбованість французької сторони. Заступник голови виробничої ради ЕАДС Ж.-Ф. Кнеппер застерігав від потенційного дисбалансу на користь ФРН: «... дії Німеччини спрямовані на присвоєння собі європейської авіаційної та космічної промисловості та європейської оборони».

Вплив Берліна на військову складову ЕАДС було посилено також за рахунок подальшої скупки європейської оборонної галузі. У 2004 р. німецьке крило керівництва ЕАДС заявило про намір придбати 42,1 % акцій найбільшого німецького військового концерну «Рейнметалл», який спільно з компанією «Краус - Маффеи Вегманн» планував отримати найбільший у своїй історії замовлення від німецького оборонного відомства на виробництво 400 нових танків. У 2005 р. ЕАДС був удостоєний "Премії за досягнення в галузі технології Федерального союзу німецької промисловості (ФСГП). Розробка «ноу -хау» велася на гроші з бюджету Єврокомісії, асигнувань уряду ФРН і засобів самої корпорації. ФСГП особливо підкреслював необхідність створення загальноєвропейської системи фундаментальних прикладних досліджень і розробок на основі тісної інтеграції військово-цивільної науки з пріоритетним бюджетним фінансування, аналогічної тій, яка існує в США. Метою цієї політики мало стати створення оборонної промисловості ЄС, конкурентоспроможної США.

3.2. Політика Німеччини стосовно розширення ЄС

Іншим пріоритетом залишалось розширення структур ЄС на Схід, в рамках якого новим урядом було вироблено ряд нових акцентів. За правління Коля необхідність розширення на Схід пояснювалася бажанням Німеччини «відгородитися» поясом зовнішніх держав ЄС від непередбачуваних вогнищ нестабільності. Шредер, на відміну від свого попередника, не надавав такого великого значення стабілізаційним і безпековим аспектам розширення. Частково це пояснюється тим, що завдяки розширення НАТО безпосередні східні сусіди Німеччини стали політично більш стабільними та безпечними. Тому в питанні прийняття нових членів до ЄС він відстоював більш раціональний підхід, який, зокрема, базувався на врахуванні можливих фінансових витрат. Водночас, Німеччина висувала додаткові умови для потенційних членів, що в перспективі мали мінімізувати негативні наслідки від прийняття нових членів до Союзу. Були й інші міркування, що змушували

Шредера займати більш помірковану позицію у питанні прийняття нових членів з ЦСЄ до ЄС. По-перше, ще коаліційна угода містила тези щодо необхідності введення перехідних обмежень на доступ робочої сили з країн ЦСЄ та проведення в Євросоюзі інституційної реформи перед прийняттям нових членів. У зв'язку з цим, на Кельнській сесії Європейської ради (3-4 червня 1999 р.) за активного сприяння Німеччини було прийняте рішення щодо скликання нової міжурядової комісії з інституційних питань. По-друге, конфлікт в Косово змусив держави ЄС переглянути свої підходи до стратегії розширення Союзу. 10 червня 1999 р., за підтримки головуючої на то час у Раді міністрів Німеччини, відбулося підписання так званого «Пакту стабільності для Південної і Східної Європи». Його прийняття створило, на думку канцлера, «багатосторонню стратегію для допомоги країнам регіону», а це давало можливість наблизити їх до ЄС з перспективою повної інтеграції в його структури. Щоб забезпечити в цьому питанні просування своєї зовнішньополітичної лінії, Герхард Шредер добився призначення у 1999 р. політичного «важковаговика» Гюнтера Ферхойгена на одну з ключових посад ЄС – комісара у справах розширення.

Продовжуючи активно створювати передумови для розширення, Герхарду Шредеру на сесії Європейської ради в Ніцці вдалося досягти компромісу з іншими членами ЄС щодо інституційного забезпечення цього процесу, а саме: для майбутніх країн-членів визначалися квоти для голосування в раді ЄС; передбачалося, що після розширення кожна держава ЄС матиме в Єврокомісії по одному комісару; з 2004 р. нові країни-члени братимуть участь у виборах до Європарламенту; були узгоджені часові рамки розширення – Ніццький договір встановив дату вступу -1 січня 2003 р. для держав, що виконали «копенгагенські критерії». Використовуючи саме фактор розширення, керівники ФРН ініціювали майбутні реформи ЄС у важливих для їх інтересів сферах.[1, с.58-74]

Відповідно до визначеного плану дій уряду, першим завданням було визначити нових кандидатів на вступ до ЄС. В грудні 2006 р. бундестаг і

бундесрат проголосували за прийняття до ЄС Румунії та Болгарії 1 січня 2007 р., залишивши «за бортом» Туреччину, Хорватію та інші балканські країни. Подальше розширення союзу в найближчій перспективі, на думку правлячих кіл ФРН, слідувало припинити до тих пір, поки не буде ясності з прийняттям Євроконституції. «Поглиблення інтеграції - так, безперервне розширення - ні», - проголосила правляча коаліція, ясно давши зрозуміти, що хоче в першу чергу зафіксувати зовнішні контури ЄС. «Політична структура без кордонів нежиттєздатна», - говорилося в заяві кабінету, переконаного в тому, що можливості розширення на даному етапі вичерпані. Разом з тим, щоб по периметру Євросоюзу не було зведено нову «залізну завісу», для найбільш перспективних з точки зору майбутнього членства в ЄС країн, таких, наприклад, як Україна чи Грузія, Берлін розробив «розвинену політику сусідства», яка повинна базуватися на спільних цінностях» і гарантувати «приєднання» цих держав до безпеки і добробуту». Навіть Туреччині правлячий блок ХДС/ХСС збирався запропонувати не більше ніж «привілейоване партнерство», однак змушений був погодитися на спільне рішення країн ЄС щодо продовження переговорів про її майбутню участь у союзі за умови визнання Анкарою членства Нікосії в митному союзі ЄС і відкриття турецьких аеропортів і гаваней для кіпрських повітряних і морських суден.[5]

Не дивно , що в умовах затяжної фінансово-економічної кризи в єврозоні та наростаючої політичної кризи в ЄС позиція Берліна щодо прийняття до нього нових членів стала ще більш жорсткою. Виступаючи в бундестазі 13 грудня 2012 А.Меркель заявила, що перевірка кандидатів у члени ЄС на їх відповідність необхідному рівню економічного розвитку та конкурентоспроможності повинна бути більш ретельної і підкреслила, що в найближчому майбутньому Євросоюз не в змозі здійснювати прийом нових членів (за винятком Хорватії , рішення про вступ якої в 2013 р. було прийнято раніше).Місяцем раніше на цю тему висловився голова бундестагу і колега А.Меркель по партії Н.Ламмерт , вказавши на те, що величезний обсяг

невідкладних завдань щодо консолідації спільноти не надає можливості займатися проблемами його розширення. «Після досвіду з Болгарією та Румунією ми повинні з усією серйозністю поставитися до звітів Комісії ЄС по Хорватії. Очевидно, що вона ще не готова до вступу», заявив Н.Ламмерт. В лютому 2013 проблема розширення ЄС вельми несподівано була піднята напередодні візиту А.Меркель до Туреччини, коли міністр закордонних справ ФРН Г.Вестервелле висловився за те, щоб вже в першій половині 2013 р. «відкрити нову главу у заблокованих з 2010 р. переговорах про прийняття Туреччини до ЄС » . За кілька днів до цього про сенсацію подбав німецький комісар в ЄС , член ХДС Г.Оттінгер, який заявив про свою готовність посперечатися, що вже в найближче десятиліття німецький канцлер разом з колегою з Парижа «приповзуть до Анкари на колінах, щоб просити Туреччину приєднатися до ЄС». Однак сенсації в тому, що стосується офіційної позиції Берліна, не сталося. А.Меркель у властивій їй стриманій манері ніяк не відреагувала на згадані заяви колег, пообіцявши Туреччині «інтенсифікувати» обговорення питання і підкресливши, що «на країну чекає ще довгий шлях переговорів». Слова Меркель знаходять своє підтвердження у той час як Туреччина «святкує» 27-му річницю підписання Угоди про Асоціацію.

У той же час, процес інтеграції, не без ініціативи Німеччини, було розпочато для країн Західних Балкан (Албанія, Македонія, Сербія, Чорногорія), а також для деяких країн Східного партнерства (Молдова, Україна, Грузія). Але враховуючі ті умови, в яких зараз перебуває ЄС говорити про прийняття нових членів в короткостроковій перспективі не доводиться.

Тривала політична та фінансово-економічна криза Євросоюзу призвели до кардинальної зміни позиції Німеччини і щодо політики розширення ЄС. Будучи найбільш активним адвокатом двох останніх розширень, сьогодні німецька влада виступає за призупинення процесу розширення на невизначений термін з метою консолідації та поглиблення інтеграції всередині ЄС.

Державам-сусідам ЄС в якості формату співробітництва пропонується лише Європейська політика сусідства, зокрема ініціатива для східних сусідів − «Східне партнерство» (СхП). При цьому Берлін схильний бачити в даній ініціативі інструмент наближення держав-партнерів в економічному плані, але не в політичному. Нинішнє керівництво ФРН постійно підкреслює, що СхП слід сприймати виключно як частину ЄПС, воно має бути обмежено рамками політики сусідства без надання перспектив членства в ЄС. Зважаючи на те, що рішення про надання європейської перспективи та початок переговорів про вступ залежать головним чином від позицій держав-членів ЄС, а не від європейських інституцій, позиція німецького уряду, без сумніву, є вирішальною.

Україна у структурі зовнішньої торгівлі Німеччини посідає невисокі місця. Так, у 2010 р. вона була 38-ою у списку країн-імпортерів та 50-ою серед експортерів. За даними Федерального бюро статистики обсяги двосторонньої торгівлі між Україною та ФРН становили у 2010 р. 7955,93 млн дол. (експорт до України – 5839,71 млн дол., імпорт – 2116,22 млн дол.). Сальдо двосторонньої торгівлі у 2010 році залишилося для України від'ємним (3723,49 млн дол.).

Сьогодні Берлін категорично відмовляє Україні в «європейській перспективі». Серед основних причин цієї відмови можна назвати побоювання влади ФРН, що внаслідок декларування перспективи членства України в ЄС автоматично запуститься передвступний механізм, до чого не готові ані Україна (через все ще значну невідповідність Копенгагенським критеріям), ані ЄС (через важкі наслідки політичної та фінансово-економічної кризи). Водночас, великий вплив на позицію Німеччини щодо України справляють особливі відносини Німеччини з Росією, через що ФРН уникає будь-якої можливості перетворення «українського питання» на подразливий чинник для Росії.

Набуття політичної асоціації та створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі з Євросоюзом на сьогодні є для України оптимальним

варіантом. Для України залишається актуальним постійний моніторинг фінансово-економічних процесів всередині ЄС та Німеччині зокрема.

Паралельно слід шукати шляхи налагодження та зміцнення двостороннього діалогу з Німеччиною, стан якого на сьогоднішній день можна охарактеризувати як незадовільний. Німеччина очікує від України чіткого бачення, а головне конкретних цілеспрямованих дій на шляху модернізації держави та економічної інтеграції з ЄС. У цій ситуації Україні доцільно зменшувати «моральний тиск» щодо надання перспективи членства в ЄС та активізувати системне впровадження економічних реформ.

3.3. Ставлення Німеччини до подальших перспектив поглиблення європейської інтеграції

Об'єднання Європи та зміцнення інтеграції в рамках Європейського Союзу з самого початку становили головний пріоритет для Німеччини, а сама Німеччина відіграє в ЄС ключову роль. Однак кризові явища в Євросоюзі призводять до суттєвих змін у настроях європейської громадськості стосовно подальших перспектив європейської інтеграції. Тривалість та складність пошуку шляхів виходу з важкої політичної та економічної кризи ЄС свідчить про наявність відчутних розколів всередині спільноти.

У багатьох державах ЄС різко знизився рівень суспільної згоди щодо можливості подальшої інтеграції нових членів. Німеччина завжди була активним прибічником розширення ЄС. Проте, сьогодні німецька влада закликає до паузи з метою консолідації та поглиблення інтеграції всередині самого ЄС. Європейська політика ФРН стає дедалі більше орієнтованою на забезпечення власних національних інтересів та на безпрецедентне розширення сфери свого фінансового контролю всередині Євросоюзу.

Водночас загрозливих масштабів набуває в країні євроскептицизм, причому це стосується як політичних, так і економічних аспектів. Експерти та опозиційні політики все більше закидають владі Німеччині брак амбіцій та стратегічного бачення. Євроскептичні настрої останніми роками притаманні

більшості держав-членів ЄС. Однак, зважаючи на розміри, значення та роль Німеччини, її євроскептицизм потенційно може мати дуже великий негативний вплив на майбутнє «європейського проекту» загалом. В німецькому експертному середовищі все частіше лунають заклики до напрацювання нової стратегії Німеччини щодо Європи.[1]

Активність Німеччини на європейському напрямку завжди була дуже високою. Ідея Шенгенської угоди бере свій початок від двосторонньої німецько-французької ініціативи. Розбудова економічного та валютного союзів, включно із зміцненням ролі Європейського центрального банку (ЄЦБ), відбулася під визначальним впливом Німеччини. Оформлення Європейської політики безпеки та оборони було ініційовано під час німецького головування в ЄС у 1999 р. Під час свого наступного головування у ЄС у першому півріччі 2007 р. ФРН вдалося надати потужного поштовху для початку перегляду Європейської Конституції та розробки нового установчого договору ЄС - тоді Реформаторського договору (в подальшому – прийнятого Лісабонського договору (ЛД).

Донедавна європейська політика Німеччини базувалася на наступних константах:

- міцний «тандем» із Францією, який розглядався як «мотор інтеграції»;

- підтримка менших держав-членів ЄС, для яких Німеччина відігравала роль «мосту до Брюсселю» з метою захисту їх національних інтересів на загальноєвропейському рівні;

- посилення ролі Європейської Комісії (ЄК) та Європейського Парламенту (ЄП),

- роль головного «платника» до бюджету Євросоюзу без наполягань на інституційному представництві в структурах ЄС пропорційно розміру внесків.

Сьогоднішні реалії свідчать про певний перегляд констант. Зміни в європейській політиці Німеччини обумовлені, насамперед, новими рамковими умовами у політиці розширення Євросоюзу. Після падіння «залізної завіси» ключовим зовнішньополітичним пріоритетом ФРН була стабілізація

внутрішньої ситуації у центрально- та східноєвропейських державах та розширення ЄС за їх рахунок. На сучасному етапі є очевидним, що процес інтеграції держав ЦСЄ відбувся без належної імплементації задекларованих механізмів. ЄС все ще не вдалося подолати суттєві розбіжності в економічному розвитку держав-членів (розрив у рівнях доходів у найбідніших та найбагатших державах сягає 35 разів). Провал проекту Європейської Конституції, ускладнення в процесі ратифікації ЛД та його імплементації, боргова криза Греції та криза єврозони засвідчили, наскільки важкою є оптимізація процесів прийняття рішень та впровадження їх результатів у ЄС. Через це європейська політика Німеччини стає дедалі одноосібною та орієнтованою насамперед на національні інтереси.[2]

Довідково: Вже на початку 2000-х років у риториці федерального уряду дедалі частіше підкреслювалася пріоритетність німецьких національних інтересів, а канцлер неодноразово критикував дії Єврокомісії. Сьогодні одним з беззаперечних промахів Г. Шрьодера вважається виступ канцлера разом з президентом Франції Ж. Шираком за відміну жорстких обмежувальних заходів в європейському Пакті стабілізації та зростання. Наслідком цього стало значне послаблення Маастрихтських критеріїв дефіциту. Це своєю чергою призвело до так званого феномену «негативної інтеграції» внаслідок посилення обурення та занепокоєння серед менших держав-членів ЄС становленням «двокласової» Європи, в якій Німеччина та Франція диктують свої правила. Під час «Великої коаліції» (Християнсько-демократичного союзу / Християнсько-соціального союзу (ХДС/ХСС) та СДПГ, 2005-2009 рр.) теза про пріоритетність національних інтересів навряд чи була пом’якшена; при останньому «чорно-жовтому» уряді (ХДС/ХСС та Вільна демократична партія (ВДП), з 2009 р.) тенденція продовжується.

Свого часу, спостерігався певний розкол у тандемі Німеччини та Франції, а владний баланс помітно зсунувся у бік ФРН. Розходження стали особливо очевидними після приходу до влади у Франції (у травні 2007 р.) президента Ніколя Саркозі, висловлювання якого неодноразово носили образливий для

Німеччини характер, а амбіційні проекти йшли врозріз з політикою ФРН та свідчили про небажання Франції відігравати у «тандемі» другорядну роль. В умовах поглиблення світової фінансово-економічної кризи розкол у керівному тандемі загрожував дієздатності всього Євросоюзу, що змусило сторони наприкінці 2008 р. дійти компромісу та знову об'єднати зусилля. Тому незважаючи на перманентні розходження, «тандему» двох держав в якості «мотору європейської інтеграції» на сьогоднішній день нема альтернативи, бо здатність Берліну та Парижу знаходити консенсус у впровадженні різних політик є об'єднувальним чинником навколо певних рішень для більшості країн, аніж дії однієї з них.

Нині, помітно зменшується підтримка Німеччиною Європейської Комісії. В своїй промові в Брюгге федеральний канцлер Ангела Меркель проголосила перехід від «методу співтовариств» до «методу союзу». Таким чином, більшої ваги набуває Європейська Рада, в якій Німеччина має великий вплив. Одним з основних нововведень Лісабонського договору є впровадження посади Президента Європейської Ради (ЄР). ЄР перетворюється на постійний орган із секретаріатом, що було частиною німецько-французького переговорного пакету щодо Європейського Конституції, при чому тодішній президент Франції Жак Ширак виступав за посилення ролі Європарламенту та Єврокомісії. Запровадження ж постійної посади президента свідчить про посилення міждержавних управлінських тенденцій в ЄС. Європейська Комісія в такому випадку відчутно втрачає владні повноваження.

Також можна констатувати все більше дистанціювання Німеччини від інтересів менших країн. Це є своєрідним наслідком зменшення ваги Єврокомісії, яка завжди представляла інтереси насамперед даних держав-членів. Експерти пояснюють це зростанням владної ваги Відомства федерального канцлера проти Міністерства закордонних справ ФРН у сфері європейської політики Німеччини. Фактично у всіх ключових сферах європейської політики домінує персона федерального канцлера, і ЄС тепер є справою канцлера.[3]

Наразі, у Німеччині відчутно наростає спротив щодо сплати до бюджету ЄС непропорційно великого внеску, порівняно з іншими державами. Такі настрої беруть свій початок також з часів Г. Шрьодера, який намагався впроваджувати послідовний курс на зниження німецького внеску до європейського бюджету.

Довідково. Однією з ключових причин такої позиції став фінансовий тягар об'єднання ФРН. Відмінності в економічному розвитку Західної та Східної Німеччини досі не вдається подолати. Як наслідок, сьогодні переважна більшість населення країни, яке раніше розглядало європейську інтеграцію як засіб сприяння економічному зростанню, тепер розглядає її як економічне навантаження.

А. Меркель продовжила даний дискурс, а в Коаліційній угоді нині правлячої коаліції навіть зафіксоване положення про обмеження внесків держав-членів ЄС одним відсотком.

Небажання Німеччини надалі бути головним донором європейського бюджету співпало і з тією обставиною, що економіка ФРН переросла внутрішній ринок ЄС. Динаміка німецького експорту сьогодні все більшою мірою залежить від торгівлі з т.зв. новими центрами зростання. Водночас, 60,3 % (2010 р.) загальних обсягів зовнішньоторговельного обороту ФРН припадають на внутрішній ринок Євросоюзу.

Довідково: ФРН є однією з найбільш потужних країн-експортерів промислових товарів: з 1986 по 2008 рр. Німеччина 10 разів посідала 1-е місце у світі за обсягами експорту, випереджаючи США та Японію, однак в 2009 р. поступилася Китаю, а в 2010 р. вже посіла 3-тє місце. Частка зовнішньої торгівлі ФРН у ВВП є дуже високою (у 2010 р. - 71,6 %). Зважаючи на це, Німеччина дуже зацікавлена у розширенні своєї присутності на зовнішніх ринках. В 2010 р. експорт товарів ФРН становив 951,9 млрд євро, імпорт - 797,6 млрд (позитивне зовнішньоторговельне сальдо - 154,3 млрд євро) Найбільшими торговельними партнерами Німеччини (2010 р.) за загальними обсягами зовнішньоторговельного обороту є Франція (152,45 млрд євро,

8,6 %), Нідерланди (132 млрд євро, 7,5 %), Китай (130,17 млрд євро, 7,4 %), США (110,63 млрд, 6,3 %), Італія, Великобританія, Австрія, Бельгія, Швейцарія, Польща і на 11 місці знаходиться Росія (58,14 млрд євро, 3,3 %). Німецька частка у загальних обсягах торгівлі ЄС з Китаєм становить 47 %. До найважливіших зовнішньоторговельних партнерів Німеччини поза Європою належать також Японія (14 місце), Республіка Корея (20 місце), Бразилія (21 місце), Індія (24 місце).

Важливим етапом європейської інтеграції стало створення економічного та валютного союзу та введення єдиної європейської валюти євро. Німеччина отримала чи не найбільшу вигоду від його впровадження. Втім, вагання Німеччини на початку боргової кризи Греції навесні 2010 р. щодо доцільності втручання та допомоги грецькому уряду ледь не призвели до дуже негативних наслідків і дестабілізації усієї єврозони.

Результатом тривалих та надзвичайно складних перемовин всередині ЄС стало запровадження в травні 2010 р. «Європейського фонду фінансової стабільності» (European Financial Stability Facility (EFSF). Це було лише тимчасовим запобіжним заходом, втім через загрозу подальших дефолтів деяких держав єврозони даний механізм був терміново реформований, що призвело до надзвичайного посилення ролі Німеччини у сфері контролю та розпорядження фінансами Фонду, а також борговими зобов'язаннями держав ЄС. На думку аналітиків впливового глобального аналітичного ресурсу Stratfor, сьогодні Німеччина фактично контролює EFSF, і як результат, від неї тепер залежить доля усіх держав ЄС, яким потрібна або рано чи пізно знадобиться фінансова допомога.

Затяжна криза нині охоплює все більше держав-членів єврозони, до зони ризику потрапила навіть Франція. Успіх подолання кризи значною мірою залежить від Німеччини як найбільш сильної та стабільної економіки ЄС. На порядку денному стоїть питання значного посилення управління фінансами та контролю за бюджетною дисципліною. Німеччина та Франція виступають за інституціоналізацію цієї сфери, зокрема через створення т.зв. економічного

уряду ЄС, який би контролювався урядами держав-членів. Це, в свою чергу, потребує внесення змін до установчих договорів ЄС. Ідею уряду підтримують не всі. І хоча рішення останніх двох самітів ЄС вказують на чіткий рух у даному напрямку, існують ознаки очевидного розколу всередині Євросоюзу.[5]

Під час жовтневого 2011 р. саміту держав-членів єврозони була прийнята низка важливих рішень в напрямку посилення економічного союзу, зокрема про:

- посилення контролю над національними бюджетами;

- часткове списання боргів Греції у розмірі 50 % її заборгованості;

- рекапіталізацію провідних європейських банків;

- збільшення розміру Європейського стабілізаційного фонду з 440 млрд євро у вигляді гарантій країн єврозони до 1 трлн євро.

На останньому кризовому саміті ЄС 8-9 грудня 2011 р. було ухвалене рішення про створення фіскального союзу, яке одностайно підтримали 17 держав-учасниць єврозони та 9 держав, які ще не є учасниками зони євро. Лише одна держава виступила проти створення фіскального союзу. Даний крок Великобританії тепер вимагає від інших 26 держав-членів ЄС укладання окремого пакту, підписання якого попередньо заплановано на березень 2012 р.

Довідково. Підсумкова заява голів держав та урядів єврозони визначає перелік правил, які міститиме Новий Пакт щодо фіскальної політики ЄС, зокрема:

- збалансування державних бюджетів або наявність профіциту, при цьому річний дефіцит не має перевищувати 0,5% номінального ВВП; впровадження відповідного механізму контролю;

- порядок дій у випадку перевищення граничного рівня дефіциту бюджету у 3% (аж до застосування санкцій проти держави-члена, які можна скасувати лише кваліфікованою більшістю);

- моніторинг та оцінку бюджетного планування; розбудову системи економічного та бюджетного моніторингу.

Серед інших важливих рішень саміту слід відзначити домовленості про:

- прискорення набуття чинності угоди про Європейський механізм стабільності (ESM), який має замінити Європейський інструмент фінансової стабільності (в рамках останнього фінансуватимуться програми, строк дії закінчується до середини 2013 р.);

- посилення залученності МВФ в процес стабілізації єврозони (надання фонду додаткових 200 млрд. євро у формі двосторонніх кредитів);

- посилення управлінських структур єврозони, зокрема запровадження регулярних самітів євро двічі на рік.

Під час саміту показовим став факт відхилення Німеччиною досить великої кількості питань, зокрема:

- щодо впровадження євробондів (насамперед, через небажання перекладати основний фінансовий тягар на сильні країни, що ще більше може послабити бюджетну дисципліну в проблемних державах);

- щодо паралельного існування ESM та EFSF після 2012 р. із загальною кредитною потужністю 940 млрд євро;

посилення ролі ЄЦБ та дозвіл на додаткову емісію євро.

Втім незрозумілими залишилися деякі важливі аспекти. В першу чергу це стосується повноважень інституцій після узгодження «фіскальної угоди». Прем'єр-міністр Великобританії категорично підкреслив, що інституції ЄС працюють на всі 27 держав-членів, а не на союзи окремих держав. Ця ситуація насправді може стати серйозною перешкодою реалізації фіскального союзу. Відлунням цієї проблеми є також питання надання повноважень новоствореним фондам ESM та EFSF: ситуація вимагатиме від урядів держав-членів зміни процедури голосування від одностайного прийняття рішень до кваліфікованої більшості. Невизначеною залишається ідея введення єдиних європейських податків на фінансові трансакції. Напередодні саміту Німеччина та Франція заявили, що ЄС повинен мати спільний базис корпоративних та фінансових податків, однак жодні домовленості не були досягнуті, а проти даної ідеї виступає Великобританія.

На думку більшості експертів, погоджені на сьогодні рішення не є повністю заспокійливими для ринків і досі не створили повноцінні передумови для убезпечення євро від краху. Однак стабільність Німеччини та її зростаючий вплив на ситуацію є на сьогодні чи не єдиною гарантією можливості подолання європейської кризи.

На сучасному етапі Європейський Союз перебуває у важкій політичній та економічній кризі. Проте, зміцнення Євросоюзу та поглиблення європейської інтеграції залишаються ключовим пріоритетом політики Німеччини, яка продовжує відігравати провідну роль в цьому процесі.

Аналіз європейської політики Німеччини протягом останніх 15 років в умовах суттєвих змін у внутрішніх та зовнішніх умовах свідчить про те, що ця політика стала більш орієнтованою на національні інтереси та більш реалістичною. Все частіше виникають розколи у колись міцному «тандемі» із Францією, який все ще розглядається як «мотор інтеграції», проте спостерігається відчутний зсув владного балансу на користь ФРН. Фактично зникла німецька підтримка менших держав-членів ЄС. Посиленню ролі Європейської Комісії та Європейського Парламенту ФРН все частіше протиставляє посилення міждержавного компоненту. Уряд Німеччини послідовно намагається зменшити власну роль головного «платника» до бюджету Євросоюзу, зберігаючи водночас вирішальний контроль над фінансовою системою ЄС із тенденцією його посилення. Це яскраво демонструє поведінка Німеччини у процесі подолання боргової кризи Греції та фінансово-економічної кризи єврозони, в якому ФРН хоча і бере на себе переважне фінансове навантаження, але і має вирішальний вплив на процес прийняття рішень.

Висновки до розділу 3

На сьогодні Європейський Союз, залишаючись найвпливовішим інтеграційним утворенням, знаходиться в найкритичнішій фазі свого розвитку. Загрозливих масштабів набуває явище євроскептицизму, що є нічим

іншим, аніж проявом відсутності згоди серед країн ЄС щодо спільного стратегічного бачення їх майбутнього. Все більш популярною стає думка про те, що даний союз вичерпав себе і не здатний швидко підлаштовуватися під існуючі реалії, а, отже, приречений на розпад. Від політики Берліна сьогодні значною мірою залежить майбутнє Євросоюзу. «Якщо Німеччина більше не буде діяти як рушійна сила інтеграції, то й сама європейська інтеграція піде в минуле», - висловився колишній міністр закордонних справ ФРН Й. Фішер. При всій полемічній загостреності цієї тези,її актуальність безсумнівна.

На даному етапі, у ЄС, з одного боку, побоюються німецького «диктату», з іншого, - очікують від Берліна більш вагомого внеску у подолання кризи. Критика європейської політики уряду А. Меркель наростає і в самій Німеччині. Відкритим залишається питання, якою мірою інші учасники ЄС будуть згодні з німецьким лідерством у кожному конкретному випадку і наскільки вони готові до спільних дій по зміцненню і розвитку Європейського Союзу.

Зазначимо, що «велика коаліції» зразка 3-го тисячоліття зарекомендувала себе в очах світової громадськості як гарант стабільної та надійної зовнішньої політики об'єднаної Німеччини. Значною мірою цьому сприяв тандем Меркель-Штайнмайер, в якому два лідера, змагаючись між собою, вдало доповнювали один одного, проявляючи в цілому політкоректність і не порушуючи правил досить складної коаліційної гри. Це ж стало і запорукою в цілому успішного головування ФРН в Європейській Раді протягом 2007 р., внаслідок якого не тільки вдалося зберегти європейський консенсус щодо подальшого реформування ЄС, а закріпити глобальне лідерство ЄС в світовій політиці.

ВИСНОВКИ

Ключовою складовою зовнішньополітичного курсу Німеччини з 1950-х рр. є «європейська політика», під якою розуміється політика ФРН щодо розширення та поглиблення європейської інтеграції. Це також узгоджується із зовнішньополітичною традицією, розглянутою в першому розділі, згідно з якою німці під «європейською політикою» розуміють саме німецьку політику щодо розбудови, функціонування і розширення Європейського Союзу.

На основі проведеного аналізу, можна впевнено стверджувати, що участь Німеччини у цих процесах ще з 1950-х років, з початку розбудови ЕЄС, становили головний пріоритет. В результаті свого об'єднання, Німеччина докорінно змінила свою роль в Європі і в світі й еволюціонувала до статусу європейського лідера. Її активність по даному напрямку завжди була дуже високою. Ідея Шенгенської угоди бере свій початок від двосторонньої німецько-французької ініціативи. Розбудова економічного та валютного союзів, включно із зміцненням ролі Європейського центрального банку (ЄЦБ), відбулася під визначальним впливом Німеччини. Оформлення Європейської політики безпеки та оборони було ініційовано під час німецького головування в ЄС у 1999 р. Під час свого наступного головування у ЄС у першому півріччі 2007 р. ФРН вдалося надати потужного поштовху для початку перегляду Європейської Конституції та розробки нового установчого договору ЄС - тоді Реформаторського договору (в подальшому – прийнятого Лісабонського договору. Німеччині ж належить й ідея запровадження в травні 2010 р. «Європейського фонду фінансової стабільності» та створення фіскального союзу у 2011р.

Загалом, період 2010-2011рр., відомий як період кризи суверенного боргу в Європі, можна вважати своєрідним апогеєм європейської політики Німеччини, яка виступила як домінуюча сила на континенті, що здатна формувати долі своїх сусідів. Насолоджуючись сталою економічною міццю, Німеччина погодилася нести найбільший тягар у фінансовому порятунку

єврозони, і тому стала відповідальною за темпи та методи управління кризою. Вона змогла вплинути на економічну та бюджетну політику країн-боржників Європи і використала отриману владу з метою нав'язання свого плану реформ і жорсткої економії для всієї єврозони.

На сьогодні Європейський Союз, залишаючись найвпливовішим інтеграційним утворенням, знаходиться в найкритичнішій фазі свого розвитку. Загрозливих масштабів набуває явище євроскептицизму, що є нічим іншим, аніж проявом відсутності згоди серед країн ЄС щодо спільного стратегічного бачення їх майбутнього. Все більш популярною стає думка про те, що даний союз вичерпав себе і не здатний швидко підлаштовуватися під існуючі реалії, а, отже, приречений на розпад. Від політики Берліна сьогодні значною мірою залежить майбутнє Євросоюзу. «Якщо Німеччина більше не буде діяти як рушійна сила інтеграції, то й сама європейська інтеграція піде в минуле», - висловився колишній міністр закордонних справ ФРН Й. Фішер. При всій полемічній загостреності цієї тези,її актуальність безсумнівна.

На даному етапі, у ЄС, з одного боку, побоюються німецького «диктату», з іншого, - очікують від Берліна більш вагомого внеску у подолання кризи. Критика європейської політики уряду А. Меркель наростає і в самій Німеччині. Відкритим залишається питання, якою мірою інші учасники ЄС будуть згодні з німецьким лідерством у кожному конкретному випадку і наскільки вони готові до спільних дій по зміцненню і розвитку Європейського Союзу.

«Велика коаліції» зразка 3-го тисячоліття зарекомендувала себе в очах світової громадськості як гарант стабільної та надійної зовнішньої політики об'єднаної Німеччини. Значною мірою цьому сприяв тандем Меркель-Штайнмайер, в якому два лідера, змагаючись між собою, вдало доповнювали один одного, проявляючи в цілому політкоректність і не порушуючи правил досить складної коаліційної гри. Це ж стало і запорукою в цілому успішного головування ФРН в Європейській Раді протягом 2007 р., внаслідок якого не

тільки вдалося зберегти європейський консенсус щодо подальшого реформування ЄС, а закріпити глобальне лідерство ЄС в світовій політиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Helwig N,., Siddi M. German Leadership in the Foreign and Security Policy of the European Union // German Politics. - 2020. - Vol.29, No.1. - P. 1-7
2. Dullien, S. A german Model for Europe?. - London: the European Council on Foreign Relations, 2013. – 17 p.
3. Europe’s New Political Engine: Germany’s role in the EU’s foreign and security policy / Ed. by N. Helwig. - Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs, 2016. - 221 p.
4. Facts about Germany: Germany in Europe. URL: http://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/en/foreign-policy/main-content-05/deutschlandineuropa0.html
5. Germany in Europe – the unwilling hegemon. URL: http://www.policynetwork.net/pno_detail.aspx?ID=4393&title=Germany+in+Europe+%E2%80%93+the+unwilling+hegemon+
6. Kohl H. Erinnerungen. 1930–1982. – Munchen: Droemer Verlag, 2004. – 684 S.
7. «Neuordnung» der europaeichen Ruetung-sindustrie. 26.11.2004. URL: www.german-foreign-policy.com.
8. Wright N. The EU’s Common Foreign and Security Policy in Germany and the UK. Cham, 2019. 309 p.
9. Арбатова Н.К. Кризис ЕС и перспективы европейской интеграции (политические аспекты). – М.: ИМЭМО РАН – 2013. - с.48-77. http://www.imemo.ru/files/File/ru/publ/2013/13036.pdf
10. Нова роль Німеччини в об’єднаній Європі: пріоритети зовнішньої політики ФРН (1991-2004 рр.). // Вісник міжнародних відносин. – К., 2009. – 5с. http://www.kymu.edu.ua/vmv/v/03/krotjuk.htm
11. Гюнтер С. Європейський Союз: сигнал для старту розширення спільноти// Німеччина. – 1998. - №2. – с.15-17.

12. Европейская политика Германии и интеграционные процессы в Европе в 1998-2005 гг. // Наука и путешествия. – М., 2013. http://travellingscience.blogspot.com/2013/10/1998-2005.html

13. ЕС на пороге XXI века: выбор стратегии развития / Под.ред. Ю.А.Борко и О.В. Буториной. – М.:Эдиториал УРСС, 2001. – 472с.

14. Кемпе И. По ту сторону расширенного Европейского Союза //deutschebotschaftßmoskau.ru / ru / library/ international-politik/ 2001-12/ article04.html

15. Кондратюк С. «Нормалізація» німецької зовнішньої політики//Дослідження світової політики: Зб. наук. пр. – К.: Інститут світової економіки та міжнародних відносин НАН України, 2002. – Вип.19. – с.62-72.

16. Кондратюк С. Динаміка німецько-французьких відносин після 2002 року. Дослідження світової політики: Зб.наук.пр. – К.: Інститут світової економіки та міжнародних відносин НАН України, 2004. – Вип.27.

17. Кондратюк С. До питання про європейську політику ФРН // Дослідження світової політики: Зб.наук.пр. – К.: Інститут світової економіки та міжнародних відносин НАН України, 2002. – Вип.21. – с.42-46

18. Кондратюк С. Контури нової європейської політики ФРН // Дослідження світової політики: Зб.наук.пр. – К.: Інститут світової економіки та міжнародних відносин НАН України, 2001. – Вип.17. – с.25-32.

19. Кондратюк С.В. Європейська політика об’єднаної Німеччини: Монографія. –К.,2008. – 264с.

20. Копійка В.В. Європейський Союз в міжнародних відносинах (політичні аспекти інтеграції): Конспект лекцій. – К.: Інститут міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка, 1999. – 127с.

21. Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. Європейський Союз: заснування і етапи становлення. Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – 448с.

22. Краузе Й. Світовий стратег: Європа після головування Німеччини в ЄС // Німеччина. – 1999. - №4. – с.14-17

23. Кривонос Р. Фішер: Немає «зеленої» зовнішньої політики, є лише німецька зовнішня політика // Політика і час. – 1999. - №1.- с.36-40.

24. Кривонос Р. Німеччина після виборів 1998 р.: проблеми і перспективи // Людина і політика. – 1999. - №1. – с.57-63.

25. Кризові явища в єврозоні та їх вплив на політичні трансформації в ЄС: Аналітична записка / Національний інститут стартегічних досліджень. URL: http://www.niss.gov.ua/articles/772/

26. Кудряченко А. І. Федеративна Республіка Німеччина: Засади демократичного сходження. Київ: Фенікс, 2020. 656 с.

27. Кудряченко А.І., Мартинов А.Ю. Глобальні виміри зовнішньої політики Німеччини (2005 – 2021 рр.) : калейдоскоп подій. Монографія / ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». К., 2022. – 560 с.

28. Мартинов А.Ю. Об'єднана Німеччина: від «Боннської» до «Берлінської» республіки (1990 – 2005 рр.): Моногр. – К.: Ін-т історії України НАНУ, 2006. – 447с. – (Відкрита дослід.концеп.; Вип.5). – Бібліогр.: с.412-446.

29. Мертес М. Немецкие вопросы – европейские ответы. – М.:Московская школа политических исследований, 2001. – 336с.

30. Павлов Н.В.Германия на пути в третье тысячелетие. – М.:Высшая школа, 2001. – 367с.

31. Павлов Н.В. Современная Германия: Учебное пособие по страноведению. – М.: Высшая школа, 2005. – 567с.

32. Павлов Н.В., Новиков А.А. Внешняя політика ФРГ от Аденауера до Шредера. – М.: ЗАО «Московские ученики СиДиПресс», 2005. – 605с.

33. Погорельская С.В. Внутриполитические аспект новой германской внешней политики // МЭиМО. – 2001. - №7. – с.91-100.

34. Роль Німеччини у формуванні стратегічних взаємозв'язків між провідними державами-членами ЄС: висновки для України: Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: http://www.niss.gov.ua/articles/700/

35. Рудько С. О. Зовнішня політика та політичні системи Французької Республіки та Федеративної Республіки Німеччини :підручник із курсу / С. О. Рудько. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – 298 с.

36. Щодо тенденцій у зовнішній політиці нового уряду Німеччини: Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: http://www.niss.gov.ua/articles/1453/

ДОДАТОК А

Відгук
на кваліфікаційну роботу ступеню бакалавра
за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»
студентки групи 291-18-1 Мельниченко Еліни Андріївни
на тему «Роль Німеччини у європейській інтеграції»

Німеччина, безумовно, є однією з рушійних сил європейської інтеграції з моменту зародження процесу в середині XX століття. Її позиція є вирішальною при розгляді питань, що пов'язані з поглибленням європейської інтеграції, а також розширення ЄС. Зрозуміло, що саме від позиції Німеччини значною мірою залежить майбутнє переговорного процесу з Україною як кандидата на вступ до ЄС. Зважаючи на це дипломна робота Е. А. Мельниченко присвячена актуальній темі міжнародних відносин – ролі Німеччини в процесі європейської інтеграції на сучасному етапі.

Відзначимо, що в дипломній роботі на належному науковому рівні, чітко і коректно були подані актуалізація теми, сформульовані мета і завдання, предмет, об'єкт, хронологічні межі дослідження.

Структура дипломної роботи бакалавра Е. А. Мельниченко відзначається логічністю та послідовністю, та складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури. Мета роботи обумовила комплекс завдань, які на високому рівні були реалізовані студенткою у процесі написання роботи. Необхідно наголосити, що під час написання роботи були залучені матеріали досліджень вітчизняних та закордонних дослідників та публікації періодичних видань. Студентка опрацювала значне коло іншомовних джерел, що вплинуло на високий рівень дослідження теми.

В дипломній роботі Е. А. Мельниченко докладно та фахово проаналізувала розвиток європейської політики Німеччини від часів появи

європейського інтеграційного проєкту і аж до наших днів. Важливим здобутком дослідження є те, що автор дослідила трансформацію ролі Німеччини у європейській інтеграції після об'єднання країни у 1990 р., порівнюючи за окремими напрямами (економіка та екологія, інституційні реформи, зовнішня політика, розширення) політичні курси різних німецьких урядів. Безперечно, важливими є сюжет щодо ставлення Німеччини до перспектив європейської інтеграції України.

Висновки та узагальнення, що містяться в роботі є виваженими, достовірними, та в цілому відповідають змісту дипломної роботи бакалавра.

У цілому можна констатувати, що кваліфікаційна робота ступеню бакалавра Мельниченко Еліни Андріївни на тему «Роль Німеччини у європейській інтеграції» відповідає всім вимогам, що ставляться до даного виду робіт, може бути представлена до захисту в екзаменаційній комісії. Автор кваліфікаційної роботи Мельниченко Еліна Андріївна заслуговує присвоєння освітньої кваліфікації бакалавра зі спеціальності «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії». Рекомендована оцінка, за умови активного захисту, — відмінно (94 бали).

Керівник роботи, доцент
кафедри міжнародних відносин і аудиту,
канд. політ. наук Б. П. Грушецький